

Sagalassos

Ziyaretçi Kılavuzu

Sagalassos: Kısa Bir 'Özgeçmiş'

Bu kılavuz kitapçık, içerdiği bilgi ve görsellerle Sagalassos ziyaretinizi daha da zenginleştirmeyi amaçlar. Ayrıca Türkiye'nin en etkileyici arkeolojik alanlarından birinde geçireceğiniz günün ardından saklayabileceğiniz hoş bir hatıra olacaktır. Bu rehberin, Sagalassos'a henüz gelmemiş olanları da Toroslara işlenmiş bu antik kenti keşfetmeye ikna edeceğini umuyoruz.

Kılavuzda,

- **kentin ve bölgenin MÖ 10 000'den MS 13. yüzyıla kadar, kısa bir 'özgeçmiş'i';**
- **özen yerindeki bilgi panolarında yer alan, Sagalassos'un öyküsünü anlatan metinler ve görsel malzeme;**
- **ve bu antik kenti dünya kültür mirasına kazandıran Profesör Marc Waelkens'in kendi tecrübesini ziyaretçilerle paylaştığı sonsöz yer alır.**

Sagalassos Türkiye'nin güneybatısında, Burdur'un Ağlasun ilçesinde yer alır. Antalya'dan yalnızca yaklaşık 100 km uzaklıktadır. Antik kent dağ eteklerine, denizden 1450 ile 1600 metre yükseklik arasına kurulmuştur. Güneyinde Akdeniz, kuzeyinde Anadolu platosu yer alır. Hemen doğusunda 2271 metredeki zirvesiyle Akdağ yükselir.

Antik kentin civarında pek çok verimli ova vardır. Bunlar zamanla kent topraklarına dahil olur. Bunlardan en önemlisi ve Sagalassos idaresine ilk katılan (MÖ 2. yüzyıl başında) Burdur Ovasıdır. Böylece kentin tarım alanı büyük ölçüde genişler ve bu durum ileriki yıllarda Sagalassos'un Anadolu Roma yol ağına bağlanmasına olanak sağlar. Ardından, Augustus Dönemi'nde Başsaray ve Çelitkçi vadileri de kentin idaresi altına girer.

İnsanlar neden bu dik yamaçlara yerleşmiştir?

Antik çağlarda bunu seçmek için geçerli sebepler vardır. Bunlardan birisi güvenlik kaygısı, bir diğeri ise suyun bolluğudur. Yer katmanlarının özelliği sayesinde, bölgede düzinelerce pınar bulunur. Geçirgen kireçtaşı kayalardan sızan su, alttaki kil tabakalarına rastlayınca, yamaçlardaki çatlaklardan çağlayan pınarlara dönüşür.

Yüksek kaliteli seramik kap kacak ve tuğla yapmaya uygun kil ve metal eşya üretmek için maden cevheri de sunmuştur bu yamaçlar insanlara. Antik çağlarda civardaki vadiler bugün olduğundan daha da verimlidir. Bir başka etken de, kentin tarihinin en parlak zamanı olan Roma İmparatorluk Dönemi'nde, Sagalassos'un, Anadolu'nun yol ağına bağlanmış olmasıdır. Bu sayede kent hem Anadolu'nun içlerine, hem de Ege ve Akdeniz limanlarına ulaşır. Kentin ekonomisinin temelini tahıl ve zeytin kadar, olasılıkla çam ağacı ve kırmızı astarlı, kaliteli seramik kap kacak üretimi ve ihracatı oluşturur.

Tüm bu koşullar insanları refah içindeki, yeniliğe açık bu kente çeker, Sagalassos'un itibarı giderek artar.

Sagalassos'tan önce Sagalassos

MÖ 10 000'den 546'ya

Gelecekte Sagalassos olacak bölgede insana ait ilk izler MÖ 10 000'e kadar uzanır. Burada bilinen en eski yerleşik düzen ise MÖ 6500'e aittir. Bu tarihte seramik eşya yapımı da başlar. Ağlasun Vadisi'ndeki ilk tarım yerleşimi MÖ 4000'den hemen önceye tarihlenir. MÖ 3000'den önce yerleşimler arasında bir ağ oluştuğu ve her birinin kendi topraklarını kontrol ettiği bilinir. Bu gelişme MÖ 2300/2200 civarında duraklar. Bu sırada Hint-Avrupa kökenli insanlar (Hititler ve Luviler) Anadolu'ya yerleşir. Milattan önce on dördüncü yüzyıl civarında Sagalassos bölgesi Luvilerin etkisi altına girer; bu evrede Miken uygarlığı veya onun Anadolu kolonilerinden eşyaların bölgeye ithal edilip kullanılmış olduğuna dair izler vardır. MÖ 1200'den kısa süre sonra Tunç Çağı'nın büyük imparatorlukları tarihten silinir ve bunların yerini Frigler, Lidyalılar ve son olarak Persler alır. Eski Luvi devletlerinden farklı gruplar gelişir. Bunlardan birisi Sagalassos bölgesine yerleşen Pisidyalılardır.

MÖ 6000-5800'de Burdur'un 25 km batısında, Batı Anadolu'nun bilinen en eski yerleşim alanlarından birisi olan Hacılar'da üretilmiş kaseler. © Burdur Müzesi.

Hellen kültürünün etkisinde Sagalassos

MÖ altıncı ve birinci yüzyıl arası

Pisidya'da ve olasılıkla Sagalassos'ta Hellenize olma sürecinin başlangıcı Pers hakimiyeti sıralarına dayanır. Bu dönüşüm Büyük İskender'in bölgeyi fethetmesi ile hızlanır ve güçlenir ve Roma Dönemi'nde İskender'den sonra gelen yönetimler altında devam eder. Sagalassos, Pisidya'daki başka bazı kentlerden çok daha hızlı şekilde antik Grek kent-devletlerine benzeyen bir *polis* haline gelir. Bu ilerici tutum, olasılıkla Sagalassos'un 1,5 kilometre güneybatısındaki büyük yerleşim Düzen Tepe'nin daha 'tutucu' komşu yerleşimin sonunu getirir.

MÖ 2.yy'a ait, 'ev tipi' küll kaplarının (ölü külleri ve kemikleri için) tipik bir örneği. Sagalassos güney nekropol alanında, halen yerindedir. Aslan başı bezemeli bir kalkan, arkasında çaprazlama yerleştirilmiş kınında bir kılıç ve bir mızrak yer alır. Bunlar ölen kişinin yiğitliğini vurgular. Sagalassoslular, askeri yetenekleri ile nam salmışlardır.

Bir kentin dönüşümü

Augustus ve birinci yüzyıl

Sagalassos'un tarihinde en etkili isim büyük olasılıkla Roma'nın ilk imparatoru Augustus'tur. Kendisinin kente doğrudan müdahalesi yoktur ancak onun zamanında kurulan barış ortamı yatırımlara olanak sağlar; vergi sisteminde reforma gidilir; İmparatorun yaptırdığı yeni yol Sagalassos'u denizlere bağlar. İklim de bu dağlık bölgede bugün olduğundan daha ılık ve yağışlı hale gelir ve nüfus önemli ölçüde artar. Sagalassos'un seçkinleri bu ortamın sunduğu çeşitli olanakları ve ekonomik fırsatları görür. Pisidya'nın diğer kentlerinden farklı olarak Roma kimliğini benimserler. Birinci yüzyılda Sagalassos altın çağını yaşar.

MÖ 6 civarında yapılan yol ağı, Via Sebastè, Sagalassos topraklarını Akdeniz limanlarına bağlar. Harita R. Rens ve J. Theelen 2012.

"Pisidya'nın birinci kenti"

Hadrian ve ikinci ve üçüncü yüzyıllar

MS 124-132 yılları arasında İmparator Hadrian Anadolu'yu en az üç defa ziyaret eder. Olasılıkla bu ziyaretlerden önce, Sagalassos'un geleceği için çok önemli etkileri olacak bir karar alır: Kenti Galatya Eyaleti yönetiminden alır ve Likya-Pamfilya Eyaleti'ne katar. Sagalassos, eyalete eklenen yeni bölge Pisidya'nın imparatorluk kült merkezi olur. Ayrıca İmparator tarafından "Pisidya'nın birinci kenti" ilan edilir. Sagalassosluların İmparator Augustus zamanından beri elde etmek istedikleri gerçekleşir. Hali hazırda Pisidya'nın birinci kenti olan Sagalassos'un konumu resmi olarak kabul edilir. Bu durum kentin yeni bir altın çağa adım atmasını sağlar. Yoğun ekonomik hareket ve büyük mimari projeler üçüncü yüzyıla dek sürer.

İmparator Caracalla için Yukarı Agora'ya yerleştirilen heykel kaidesinden detay. Yazıtta Sagalassos kendisinden "Sagalassosluların kenti, Pisidya'nın birinci kenti, Romalıların dostu ve müttefiki" olarak gururla bahseder.

Yeni bir kültür: Sagalassos Hıristiyan oluyor Dördüncü ve beşinci yüzyıllar

Yüzyıllar süren Hellenleşme sürecinden ve Roma Dönemi'nden sonra, Sagalassos dördüncü yüzyıl itibarıyla üçüncü büyük değişikliğe uğrar. Kent Hıristiyanlığı kabul eder. Buna bağlı olarak önemli idari değişiklikler meydana gelir. Neredeyse 235 yıl ara verilen inşaat işleri MS dördüncü yüzyılda yeniden başlar. Kentin seçkinleri bu süreçte eskiye göre daha az etkindir. MS beşinci yüzyıldan itibaren Sagalassos'ta Hıristiyanlaşma süreci kendini iyice belli eder.

MS 120-125 yılları arasında Titus Flavius Severianus Neon, kendi adıyla anılan kütüphaneyi yaptırır. Kütüphane olasılıkla İmparator Julianus zamanında (MS 361-363) yenilenmiştir. Bu imparator, pagan tanrılarına yeniden itibar kazandırmak için çabalar. Kütüphanenin bugün görülen taban mozaiği bu evreye aittir. Mekrezinde yer alan renkli panelde Achilles'in Truva'ya gitmek üzere yola çıkışı ve annesi Tanrıça Thetis'e veda ettiği betimlenir. Bu pano, üzerinde yer alan tanrıça ve yarı tanrı oğlunun betimlemelerini yok etmek isteyen Hıristiyanlar tarafından MS 4. yüzyılın sonunda tahrip edilir.

Fasılalarla yaklaşan son Altıncı yüzyıl ve ötesi

Altıncı ve yedinci yüzyıllarda meydana gelen üç olay, Sagalassos'un giderek zayıf düşmesine neden olur. Her iki yüzyılın başında birer deprem yaşanır. MS 541-542'de ise kenti veba salgını sarar. Bundan sonra kentte yaşam on üçüncü yüzyıla kadar tarıma dayalı olarak devam eder. On üçüncü yüzyıla gelindiğinde Sagalassos'ta İskender Tepesi'ndeki son kale de Selçuklular tarafından yıkılır. Bunun yerine Selçuklu Türklerinin ovadaki yerleşimi Ağlasun gelişir.

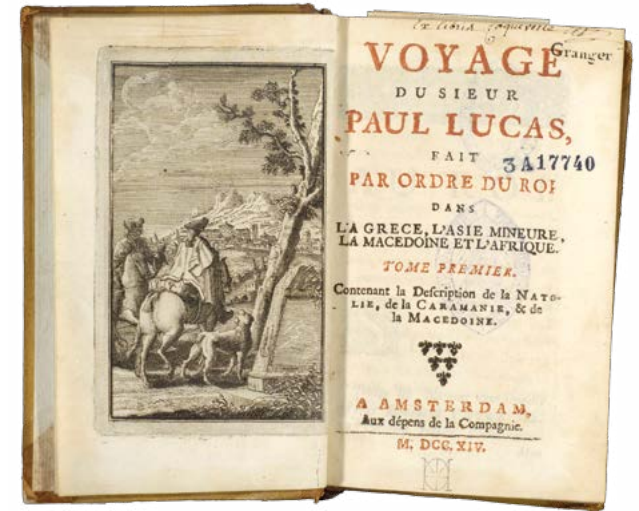

İskender Tepesi'nin Sagalassos'tan görünümü. Arrianos, MÖ 333'te Sagalassosluların Büyük İskender'in ordusuna karşı kaybettikleri savaşı anlattığı kısa tasvirde şöyle yazar: "Sagalassoslular Makedonların gelişini kentlerinin önündeki tepede beklediler; çünkü burası en az kent duvarı kadar güçlü bir savunma konumundaydı." Tepede 12.-13. yüzyıllarda yer almış olan son Bizans kalesi de olasılıkla Selçuklu Türkleri tarafından yıkılmıştır.

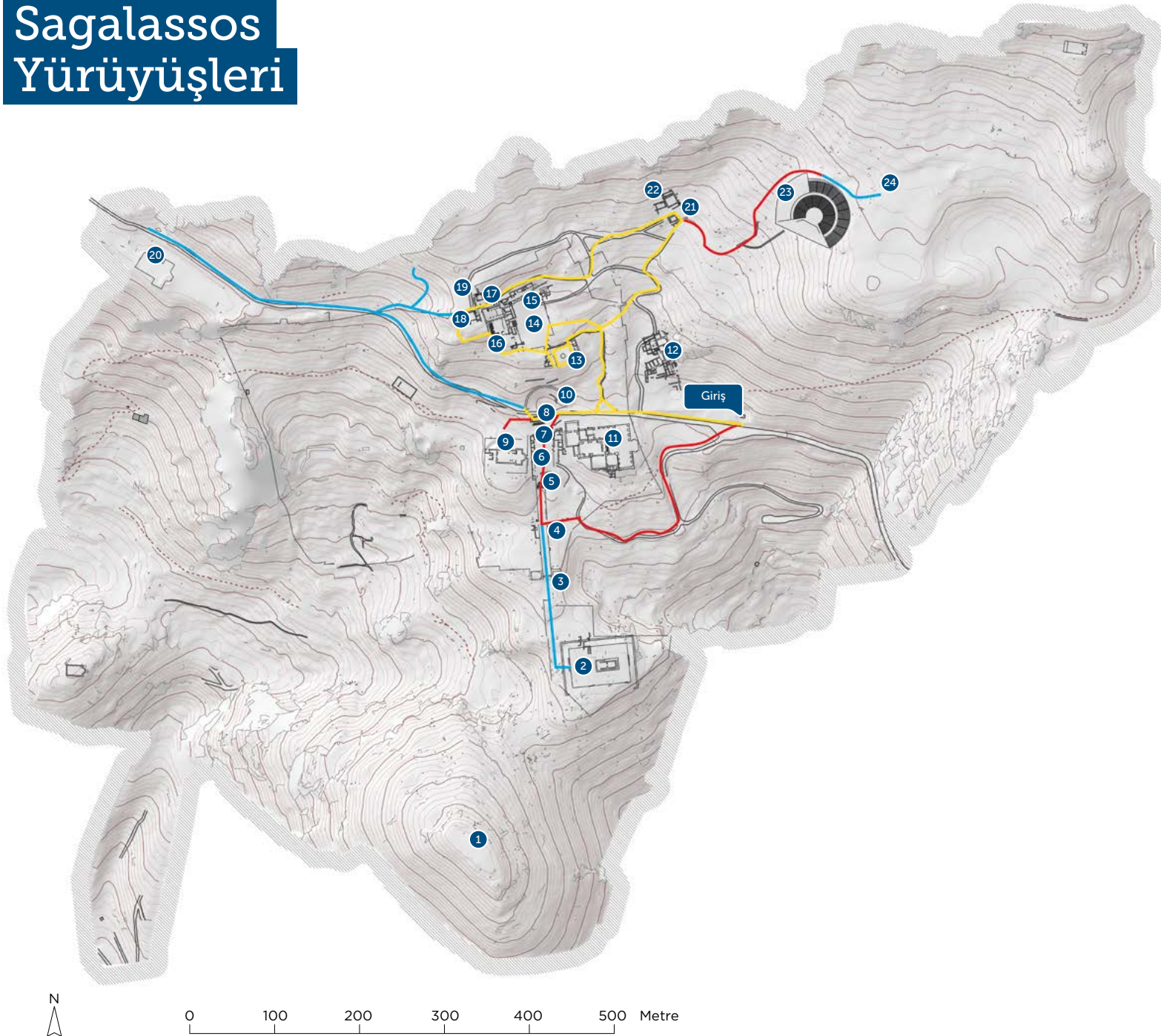
Hayret ve sevinç Sagalassos'un keşfi (1706-1982)

Sagalassos'un on üçüncü yüzyılda terk edilmesinin ardından, kentin harabeleri 1706 yılına kadar keşfedilmeden kalır. Bunları yeniden keşfetme onuru XIV. Louis'nin görevlendirdiği bir Fransız diplomatın olur. Harabelerin Sagalassos kentine ait olduğu ise ancak 1824'te bir yazıt okunduğunda belirlenir. 1884-1885'te, Kont Lanckoroński kentteki ilk bilimsel araştırmaları yürütür. 19. yüzyıla gelindiğinde artık "Sagalassos" bilinen bir antik kenttir. Ancak kısa sürede kent bir kez daha unutulmaya yüz tutar ve o sıralarda Türkiye'nin deniz kıyılarındaki büyük antik kentlerde başlayan kazıların gölgesinde kalır. Yirminci yüzyıla gelindiğinde arkeologların yalnızca belirli yönlerini incelediği kentte, 1983 yılında Stephen Mitchell idaresinde bir geniş araştırma başlatılır. 1986'da Marc Waelkens'in de katıldığı ve sonradan başkanlığını yürüttüğü yüzey araştırması dört yıl sürer. 1990 yılında Marc Waelkens'a Sagalassos'ta kazı yapma ve kent topraklarında araştırma yürütmeye izni verilir.

P. Lucas ve birlikte yolculuk ettiği kişiyi gösteren baskı. Lucas, Sagalassos'un kalıntılarını 20 Kasım 1706'da ilk görüp yayınlayan Batılıdır.

Sagalassos Yürüyüşleri

- Güzerğah A: Bir saat / 1,5 km
- Güzerğah B: İki saat / 2,5 km
- Güzerğah C: Dört saat / 4 km Tam tur

- İskender Tepesi
- Hadrian ve Antoninus Pius imparatorluk kült alanı
- Erken Bizans Sur Duvarı
- Sütunlu Cadde
- Tiberius Kapısı
- Aşağı Agora
- Severuslar Çeşmesi
- Hadrian Çeşmesi
- Apollo Klarios kutsal alanı içinde Hıristiyan Bazilikası
- Odeon (kapalı tiyatro)
- İmparatorluk Dönemi Roma Hamamı
- Kent Konağı
- Macellum (gıda pazarı)
- Yukarı Agora
- Antoninler Çeşmesi
- Meclis Binası
- Aziz Mikael Bazilikası
- Dor Tapınağı
- Kuzeybatı Heroon
- Stadyum içinde Şehitlik Bazilikası
- Hellenistik Çeşme
- Neon Kütüphanesi
- Tiyatro
- Çömləkçiler Mahallesi

Rota A: Bir saat / 1,5 km

- Sütunlu Cadde boyunca yürüyerek Aşağı Agora ve Odeon'a varın.
- Ortadaki yoldan Yukarı Agora'ya doğru çıkın. Yolda vista platformlarından Kent Konağı'na bakın. Macellon'u ziyaret edin.
- Yukarı Agora'ya ulaşın. Antoninler Çeşmesi ve agoranın diğer anıtlarını inceleyin.
- Sırayla Bouleuterion, Dor Tapınağı ve Heroon'u ziyaret edin.
- Üst yoldan Geç Hellenistik Çeşme ve Neon Kütüphanesi'ne yürüyün.
- Kent Konağı üzerinden orta yola geri gelin ve aşağı inin.
- Çıkışa giderken Roma Hamamı'nı ziyaret edin.

Rota B: İki saat / 2,5 km

- Sütunlu Cadde boyunca yürüyerek Aşağı Agora'ya varın.
- Hadrian Çeşmesi'ni, Apollo Klarios Tapınağı'nı ve Odeon'u ziyaret edin.
- Ortadaki yoldan Yukarı Agora'ya doğru çıkın. Yolda vista platformlarından Kent Konağı'na bakın. Macellon'u ziyaret edin.
- Yukarı Agora'ya ulaşın. Antoninler Çeşmesi ve agoranın diğer anıtlarını inceleyin.
- Sırayla Bouleuterion, Dor Tapınağı ve Heroon'u ziyaret edin.
- Üst yoldan Geç Hellenistik Çeşme ve Neon Kütüphanesi'ne yürüyün.
- Tiyatro'ya çıkın ve doğu dış mahalleye (çömlekçiler mahallesi) varın.
- Kent Konağı üzerinden orta yola geri gelin ve aşağı inin.
- Çıkışa giderken Roma Hamamı'nı ziyaret edin.

Rota C: Üç saat / 4 km

- Sütunlu Cadde boyunca yürüyerek Aşağı Agora'ya varın.
- Hadrian Çeşmesi'ni, Apollo Klarios Tapınağı'nı ve Odeon'u ziyaret edin.
- Ortadaki yoldan Yukarı Agora'ya doğru çıkın. Yolda vista platformlarından Kent Konağı'na bakın. Macellon'u ziyaret edin.
- Yukarı Agora'ya ulaşın. Antoninler Çeşmesi ve agoranın diğer anıtlarını inceleyin.
- Sırayla Bouleuterion, Dor Tapınağı ve Heroon'u ziyaret edin.
- Batı Nekropol'e ve Stadion'a yürüyün.
- Heroon'a dönün; üst yoldan Geç Hellenistik Çeşme ve Neon Kütüphanesi'ne yürüyün.
- Tiyatro'ya çıkın ve doğu dış mahalleye (çömlekçiler mahallesi) varın.
- Kent Konağı üzerinden orta yola geri gelin ve aşağı inin.
- Çıkışa giderken Roma Hamamı'nı ziyaret edin.

Bu kılavuzla, Sagalassos'un önemli yerleri ve anıtlarına uğrayarak bir yürüyüş yapacağız. Uzun yürüyüş sizi güneydeki ana caddeden kente alır, önce Aşağı Agora'ya ve daha sonra Yukarı Agora'ya çıkar. Buradan kentin batı ucuna, Stadion'a doğru gider; sonra merkeze geri dönüp, şehrin doğu ucuna, Tiyatro ve doğu dış mahalleye yönelir. Buradan dönüşte, Kent Konağı alanı yakınından Roma Hamamı'na uğrayarak çıkışa ulaşır. Bu yürüyüş Sagalassos'un en uzun gezi güzargahıdır (Rota C). Dilerseniz daha kısa rotaları da seçebilirsiniz (Rota A ve B).

Tüm rotalarda, Odeon'dan sonra kervan yolundan batıya doğru yürüyüp, Batı Nekropol'e varınca, Dor Tapınağı ve Heroon' doğru dönerek de kentin üst kısımlarına ulaşabilirsiniz. Kervan yolundan batıya devam ederseniz Stadion'a varırsınız.

Anlatıma İskender Tepesi'nden başlayacağız. Kente güneyden yaklaşırken, örneğin Ağlasun'dan yürüyerek geliyorsanız, önce bu tepeye varırsınız.

İskender Tepesi Tarih yüklü bir tepe

MÖ 333'te Büyük İskender ordusuyla Sagalassos'a geldiğinde, Sagalassoslular kentlerini bu tepe üzerinde savunur. Sagalassos o zaman da Pisidya bölgesinin önemli bir kentidir. Kentin güney girişini kontrol eden bu üstü düz, konik tepe, coğrafi şekli ve konumu bakımından stratejik olarak önemlidir. Çatışmanın sonunda Büyük İskender'in ordusu Sagalassosluları yener ve kenti ele geçirir. Bu tarihten sonra Sagalassos Hellenistik dünyanın bir parçası haline gelir

Bu tepede büyük olasılıkla hiçbir zaman mahalle gibi bir yerleşim olmamıştır. Tepenin eteklerinde Sagalassos'un dört mezarlığının en eski ve en büyüklerinden

birisi yer alır. Nekropol (mezarlık) 15,7 hektarlık bir alan kaplar. Önceleri tepenin üstünde büyük olasılıkla bir tapınak yer almıştır. MS 5. veya 6. yüzyılda ise buraya bir kilise yapılır. Kazılar, bu kilisenin MS 1000 yılı civarında yenilendiğini göstermiştir.

İskender Tepesi'ndeki en son kullanıma ait kalıntılar MS 12. yüzyılın sonlarına aittir. O tarihlerde burada sur duvarları ile çevrili bir askeri garnizon yer almış olmalıdır. Bu 'kale' 1204 yılında, olasılıkla bir çatışma sonucu yanarak, yerle bir olur. Bu tarihten sonra da işlevini yitirir.

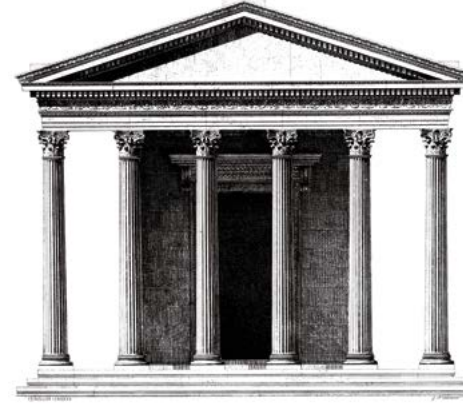

İskender Tepesi'nin eteklerine yayılmış Güney Nekropol alanından bir lahit.

İskender Tepesi kazılarında bulunmuş bezemeli bir kapı lentosu. Olasılıkla MS 1000 yılları arasında tepede yer almış kiliseye aittir.

Hadrian ve Antoninus Pius Tapınağı İmparatorluk kültürüne yeni bir tapınak

İmparatorluk kültürü tapınağı ön cephesinin restitüsyonu (MS 125-145, çizim G. Niemann, 1884). 'Tanrılaştırılmış Hadrian ve Antoninus Pius'a ithaf edilmiştir.

İmparator Hadrian (MS 117-138), Sagalassos'u tüm bölgenin (Pisidya, bugünkü Göller Bölgesi) resmi din merkezi ilan eder. Bu sayede kent yeni bir gelişim dönemine girer ve çok sayıda yeni anıt inşa edilmeye başlanır. İmparator aynı zamanda, Sagalassos'a 'Pisidya'nın birinci kenti, Romalıların dostu ve müttefiki' ünvanını verir. Bunun üzerine, kentte İmparator Hadrian için bir tapınak yapılmaya başlanır. İmparatorluğu ve Sagalassos'un itibarını yansıtan bu önemli anıt, kentin güneyindeki yüksek bir tepeye inşa edilir. Böylece her yerden görülebilir. Ancak tapınak Hadrian öldükten sonra, İmparator Antoninus Pius döneminde (MS 138-161) tamamlanabilir.

Tapınak, kentin en özenli yapılarından birisidir. Önünde yetmiş metre uzunluğunda bir avlu yer alır. Tepenin etrafı portikolarla çevrilidir. Arkeologlar anıtın yazıtını (kitabesi) bulmuştur. Yazıt, tapınağın Hadrian ve Antoninus Pius'a ithaf edildiğinden ve Hadrian'in Sagalassos'a verdiği ünvanından ilk defa bahseder.

Bu tapınağa her yıl tüm Pisidya kentlerinden, imparatoru adaklarla onurlandırmak, törenlere ve festivallere katılmak üzere temsilciler gelir ve Sütunlu Cadde'de yapılan törensel yürüyüşe katılır. MS 4. yüzyılın sonuna kadar tapınak, bu imparatorluk kutlamalarının merkezi olarak kalır. Tapınağın geniş avlusu imparatorları, rahipleri ve festivallerdeki spor oyunlarını kazananları onurlandıran anıt ve heykellerle süslenir. MS 4. yüzyılın sonundan itibaren işlevini yitiren anıtın kutsal alanı, adeta gecekondulaşarak başka yapılarla dolmaya başlar. Bu tepe, Sagalassos'un en uzun süre yerleşim görmüş kısmıdır. MS 11. yüzyılın sonunda terk edilip, yerleşim Ağlasun'a inene kadar Hadrian ve Antoninus Pius Tapınağı alanında yaşam devam eder.

Pisidya imparatorluk kültürü tapınağının yazıtının başlangıç kısmı. İlk satırdaki metin [ΘΕ] Ω ΑΔΡΙΑΝΩ "tanrılaştırılmış Hadrian'a" yazar. Bu, İmparatorun ölmüş olduğu anlamına gelir. İkinci satırda sadece "Pisidya'nın birinci kenti" ünvanının başlangıcı "Sagalassosluların saygıdeğer kenti" kelimeleri okunur.

Güney Kapı ve Sur Duvarı Darboğaz kuleleri

Caddeyi kesecek şekilde inşa edilmiş sur duvarı, MS 7. yüzyılda, Hadrian ve Antoninus Pius Tapınağı tepesindeki yerleşimi kuzeyden gelen saldırılara karşı korumak için yapılmıştır.

Sagalassos'un Roma Dönemi'nden önceki güney giriş kapısı burasıdır. Özgün kapının iki kulesi vardır. Kuleler daha sonra kent büyüyüp, ana cadde yapıldığında temellerine kadar sökülür. MS 7. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, kuleler eski temeller üzerine civar yapılardan toplama taşlarla yeniden inşa edilir; bir de aralarına ana caddeyi kapatacak şekilde duvar örülür.

Kuzeye doğru çıkıntı yapan kuleler ve aralarındaki duvar, dağ tarafından gelecek saldırılarda, -olasılıkla o dönemin Arap istilalarına karşı-, düşmanı engellemek üzere yapılır. Bu savunma sisteminin amacı, o zamanlar aşağıdaki tepede oluşmuş yerleşimi korumaktır. Eskiden bu tepede Hadrian ve Antoninus Pius Tapınağı'nın yer almıştır. Tapınak MS 4. yüzyılın sonunda kullanımdan çıkar; MS 5. yüzyılın sonundan itibaren burada bir yerleşim gelişir. Bu önemli tepede, salgın hastalıklar ve depremlerden sonra dahi, Sagalassos'un son evresine kadar yaşam devam eder.

Sütunlu cadde üzerindeki iki kule ve bunların arasında, caddeyi kapatacak şekilde yapılmış sur duvarının hava fotoğrafı; güneye doğru bakış (MS 7. yüzyıl). Doğudaki kulenin kazısı yapılmıştır.

Sütunlu Cadde Görkemli bir ana cadde

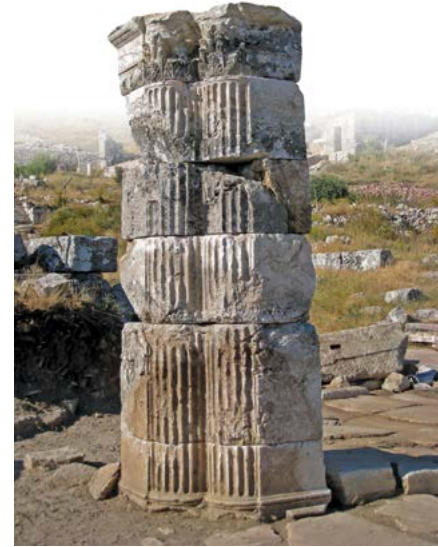

Kazılar sonrası Sütunlu Cadde'nin görünümü; kuzeye doğru bakış.

Sagalassos'un taş döşeli Sütunlu Cadde'si MS 1. yüzyılın ilk yarısında yapılmıştır. Bu tür sütunlu ve iki yanı dükkan sıralı taş kaplı caddelerin Küçük Asya (Anadolu)'daki en erken örneklerindedir. Yapımı oldukça zorlu ve pahalı olmuş olmalıdır. Caddenin inşası için iki tepe arasındaki derin çukurluğun taş, kaya ve toprakla doldurulması gerekmiş; yani insan eliyle binlerce metreküpük bir dolgu yapılmıştır.

Cadde yaklaşık 300 metre uzunluğunda ve 10 metre genişliğindedir. İki kenarı boyunca sütunlu birer galeri (portiko) yer alır. Üstü örtülü 3,5 metre genişliğindeki bu sütunlu koridorların ardında dükkanlar, lokantalar ve işlikler yer alır. İmparator Tiberius zamanında, güney ve kuzeyde caddenin iki ucuna birer anıtsal kapı inşa edilmiştir.

Sagalassos'a gelenler, aşağıdan, İskender Tepesi'nin eteğinden dolaşır bu caddenin güney kapısından kente girerdi. Kentin bu ana caddesi, MS 6. yüzyıla kadar hep kullanımda kalmış ve bakım görmüştür.

Bu kalp biçimli Korint sütun, caddenin yapımında burada yer alan daha erken bir yapının portikosunun köşesine aittir. Sonradan caddenin batı sütun sırasına dahil edilmiştir. Deneme amacıyla geçici olarak ayağa kaldırılmıştır.

Cadde kazılarında bulunmuş küçük heykeller. Solda, tanrı Apollo ve sağda tanrıça Hygieia. Heykeller, çok tanrılı dönem kapandıktan sonra ve kentin hakim dini Hıristiyanlıkken (MS 6. yüzyıl), caddede sütunlara yapılmış konsollar üzerine konarak kullanılmıştır.

Tiberius Kapısı

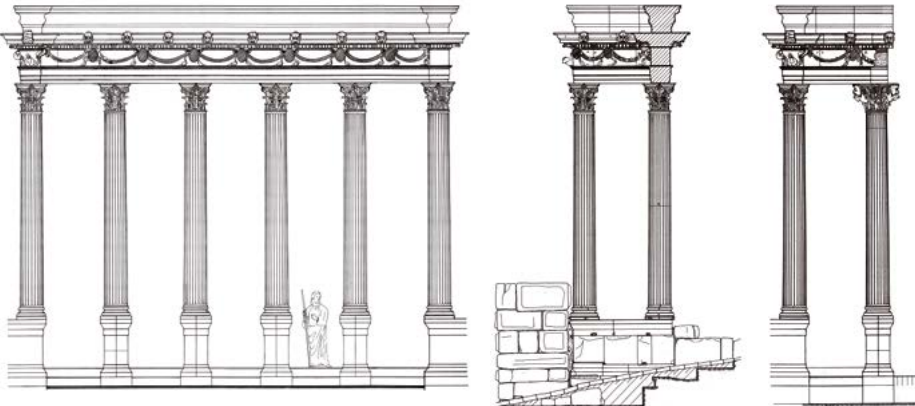
Bir imparatorluk kapısı

Sütunlu Cadde yapıldığında, başına ve sonuna birer anıtsal kapı inşa edilir. İmparator Tiberius zamanında (MS 14-37) yapılmış olan bu kapılardan kuzeydekine ait taşlar kazılarda ele geçmiştir. Bu anıt Sagalassos'un en ince işçiliğe sahip yapılarından birisidir.

Kapı yalnızca sembolik anlam taşır; kentin savunmasında bir rolü yoktur. Korint başlıklı sütunlar üzerinde yer alan taş sırası (friz), zengin meyve kabartmalarıyla bezelidir. Bu mimari süsleme İmparator Augustus'un hakimiyetinde başlayan uzun barış dönemini, 'altın yüzyıl'ı temsil eder.

Sütunlu Cadde'den kapıya basamaklarla çıkılır. Caddenin güney başındaki anıtsal kapının önünde de merdiven vardır. Yani bu önemli caddede tekerlekli araç işlememiştir. Sadece yaya ve yük hayvanı trafiğine açıktır. Sagalassos'taki sokakların çoğunda yokuş ve merdivenler yüzünden kağı gibi tekerlekli araçlar değil, daha çok eşek ve katır gibi yük hayvanları kullanılmıştır.

Anıtsal kapı olasılıkla MS 500 civarında meydana gelmiş olan bir depremde yıkılır. Basamaklar da bu depremden sonra kabaca onarılır; hatta onarımda anıtsal kapıya ait taşlar kullanılır.

Tiberius Kapısı'nın mimari restitüsyonu (MS 14-37). Çizim, C. Licoppe, 1997.

Aşağı Agora

Kent meydanı

Bu meydan, İmparator Augustus döneminde düzenlenmiştir (MÖ 27-MS 14). Aşağı Agora, Yukarı Agora'ya kıyasla daha ticari bir özelliğe sahiptir. Yine de, burada da pek çok onursal anıt ve heykel yer alır. Heykel kaidelerinden bazıları halen meydanın doğu kenarında görülebilir. Agora'nın doğusu boyunca bir sütun sırası ve bunun ardında bir seri dükkan yer almıştır. Benzer bir sütun sırası agoranın batı kenarı boyunca da yapılır, ama ilk başta bu tarafta dükkan yoktur. Meydanın iki yanındaki üstü çatı ile kapalı bu sütun sıraları (portikolar) yayaları güneşten ve yağıştan korur. MS 6. yüzyılın ortalarında Batı Portiko'nun içi küçük lokanta ve barlar yapmak üzere duvarlarla bölünür. Bu sırada Doğu Portiko'nun ardına ise büyük bir restoran kurulur; içinde bar, mutfak, depo ve bir yatak odası dahi vardır.

Bugün Agora'nın kuzeybatısında, anıtsal bir çeşmenin kalıntıları yer alır. Çeşmenin arka duvarında heykeller için yapılmış sekiz niş vardır. Özgün halinde ön cephesi boyunca kaideler üzerine konmuş bir sıra sütun bulunur. Arka duvardan akan kaynak suyu, önündeki uzun hazneye toplanır. Severuslar Dönemi başlarında çeşmenin

Çeşmenin kazıları sırasında bulunmuş tanrıça Nike heykellerinden biri. Heykeller Burdur Müzesi'nde sergilenmektedir.

sütunlar üzerinde kalan üst kısmı yenlenir. Kalıntılar arasında iki adet Nike heykeli de yer alır.

Aslında bu, Agora'ya yapılmış ilk çeşme değildir. 40 cm arkasında, olasılıkla MS 80-100 arasında yapılmış daha erken bir çeşmenin duvarı yer alır. Milet ve Efes gibi Ege kentlerinden sadece on yıl sonra Sagalassos'ta ilk defa burada tuğla kaplı, iç dolgusu 'Roma betonu' duvar tekniği görülür. MS 120 civarında, Agora'nın kuzeydoğusu yeniden düzenlenir. Yukarıya çıkışı kavisli bir teras duvarı ve merdiven inşa edilir. Duvarın üzerinde Sagalassos'un başlıca tanrıalarının kabartmaları bulunur. Herakles ve Ares kabartmaları, hala yerindedir. Diğer dört tanrının kabartmaları Burdur Müzesi koleksiyonundadır.

(1) Aşağı Agora (2) Doğu Portiko (3) Batı Portiko (4) Severuslar Çeşmesi (5) Hadrian Çeşmesi

Apollo Klarios Tapınağı Apollo'dan İmparator Augustus'a

MS 103-104 civarındaki yenileme sonrası Apollo Klarios Tapınağı'nın ön cephesinin restitüsyonu.
Çizim, G. Niemann, 1884.

MS 450 civarında kiliseye dönüştürülen yapıda yeniden kullanılmış İyonik sütun başlığında detay. Sütun ve başlığı 2005 yılı kazıları sırasında ayağa kaldırılmıştır.

Kentin bu önemli noktasına İmparator Augustus zamanında (MÖ 27-MS 14), tanrı Apollo Klarios'a adanmış bir tapınak inşa edilir (Klarios, Efes yakınlarında bir kehanet mabetidir). Sütunlu Caddenin sonunda, Aşağı Agora'ya hakim bir tepeye kurulan İyonik düzendeki bu küçük tapınağın ilk halinde yalnızca ön ve arka cephelerinde yarım sütunlar vardır. Apollo aslında o zamana dek Sagalassos'un en önemli tanrılarında birisi değildir. Ama İmparator Augustus'un kendine en yakın bulduğu tanrıdır. Augustus, Apollo'nun kendisini seçtiğine ve koruduğuna inanır. Bu bakımdan, Sagalassos'taki Apollo tapınağı aynı zamanda Augustus'u onurlandırmak için de yapılmıştır.

İmparator Vespasianus'tan (MS 69-79) itibaren, tapınak resmi olarak imparatorluk kültürüne hizmet verir. MS 103-104 yıllarında yapı yenilenir; dört kenarına İyonik düzende sütunlar yapılır (kısa kenarlara altı, uzun kenarlara 11 adet), içi mermer kaplanır. İmparatorluk kültürünün Sagalassos'un imarı ve kalkınmasına önemli etkisi vardır. MS 2. yüzyılda Hadrian ve Antoninus Pius Tapınağı'nın yapımıyla, Apollo Tapınağı imparatorluk kültüründe ikinci derece bir role düşer. MS 400 civarına gelindiğinde artık kullanımdan çıkar. Pagan (çok tanrılı) inancının yerini Hıristiyanlığın almasıyla, MS 450'de bir bazilikaya (kilise) dönüştürülür. Kilisenin yapımında tapınağın taşları yeniden kullanılır. MS 10.-13. yüzyıllar arasında kilisenin etrafında bir Hıristiyan mezarlığı gelişir. Kilise işlevini yitirdikten sonra içine uzun süre çöp yığıldığı kazılardan anlaşılmıştır.

Sagalassos'un ilk hamamı İtalyan usulü bir hamam

Sagalassos'ta İmparator Augustus döneminde bir hamam yapılır (MS 10-MS 30). Bu hamam Anadolu'da bilinen Roma tarzı hamamların en eskisidir. Daha sonra, MS 2. yüzyılda bu ilk hamamın üzerine bugün görülen devasa hamam kompleksi inşa edilir. Roma Hamamı kazılarında, bu ilk hamama ait bazı duvarlar da açığa çıkmıştır.

İlk hamam birbirine paralel, sıcaklık, ılık ve soğukluk salonlarına sahiptir. Uçları apsisli (yarım daire biçimli) yanyana dikdörtgen salonlardan oluşan bu tür hamamların örnekleri İtalya'nın Campania bölgesindeki Pompei kentinde vardır. Sagalassos'ta böyle İtalyan tipi bir hamamın neden inşa edildiği, belki İmparator Augustus zamanında yöreye yerleştirilen güney İtalya'lı savaş gazilerinin etkisiyle açıklanabilir.

Eski hamamın, uçları apsisli (yarım daire formunda) duvarları; duvar örgüsünde çok kenarlı taşlar kullanılmıştır. MS 10-30 yıllarına tarihlenir.

Büyük hamam kompleksi planı (gri duvarlar) ve altında kalmış MS 1. yüzyıla tarihlenen ilk hamamın apsisli duvarları (kırmızı duvarlar).

İmparatorluk Hamamı

Lüks bir hamam

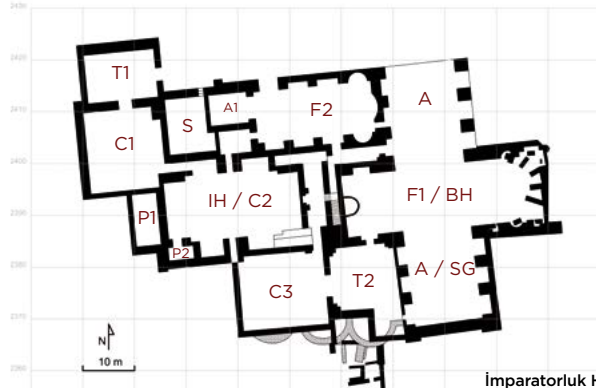
İmparator Hadrian zamanında (MS 118 -137) Sagalassos tüm Pisidia bölgesi için bir dini merkez haline gelir. Her yıl düzenlenen İmparatorluk kültü kutlamalarına katılmak üzere civar yerleşimlerden kente gelen ziyaretçileri ağırlamak için yeni bir hamam yapılması gerekir. Hamamın yapımı kırk yıldan uzun sürer (120-165 yılları). Yeni hamam kompleksi, önceki hamam yapısının yer aldığı tepeye kurulur. Bu doğal tepenin üst taban alanını genişletmek için, tepenin yamaçlarına dayalı tonozlu mekanlar inşa edilir. Böylece bir bodrum kat oluşur; bu tonozlu bodrumların üzeri, hamamın üst zemin katı haline gelir.

İmparatorluk hamamı, Sagalassos'un en büyük binasıdır (en az 5000 m²). Yapının duvarlarında Roma betonu kullanılmıştır. Duvarların dış yüzleri tuğla örgü, veya dış cephelerde olduğu gibi büyük kesme taş örgüdür. Duvarların kalınlığı yer yer dört metreyi bulur. Hamam iki katlıdır ve neredeyse Efes'teki hamamlarla boy ölçüşecek büyüklüktedir. Salonların iç dekorasyonunda pahalı malzemeler ve zengin süsleme kullanılmıştır. Orijinal halinde, iç duvarları çeşit çeşit pahalı

mermerlerle kaplıdır. bunlardan yeşil damarlı bir mermer türü İmparator Hadrian'ın kendine ait mermer ocağından gelir ve belki de kente kendisi tarafından armağan edilmiştir.

Hamamın kadınlar ve erkekler için ayrı düzenlenmiş iki kısmı vardır. Herbir kısımda soğukluk, ılıklik ve sıcaklık salonları yer alır. Bunların yanı sıra, soyunmalıklar, buhar odaları ve servis mekanları da kompleksin parçasıdır. Hamamda bir havuz ve halka açık tuvaletler de vardır. Roma Hamamları, antik çağların buluşma, dinlenme ve eğlenme merkezleridir.

MS 400 civarında hamam geniş şekilde yenilenir. Bu yenilik sırasında, büyük soğukluk salonu ve bunun kuzey ve güney kolları (soyunmalıklar), bir ziyafet salonuna dönüştürülür. İmparatorlar onuruna ziyafetler verilen bu salonun güney kolunun (güney soyunmalık) nişlerine imparator ve imparatoriçelerin devasa heykelleri yerleştirilir. Hıristiyanlığın kabulünden sonra, bu salonda Hıristiyanlık uğruna ölenler için yemekler verilmiştir.

İmparatorluk Hamamı'nın planı
T tepidairum, C caldarium, F frigidarium, P praefurnium, S şaft, A apodyterium (soyunmalık), IH İmparatorluk salonu, BH ziyafet salonu, SG heykel galerisi.

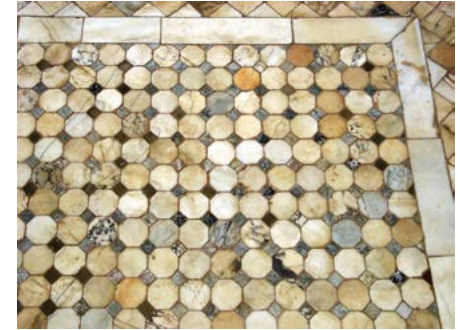
Kazılarda İmparatorluk heykellerinin bulunduğu Soğukluk salonunun güney soyunmalık kısmı (F1/A).

İmparator Marcus Aurelius'a ait heykelin bacaklarının kazılar sırasında yerinde keşfi. Soğukluk salonunun (F1), güney kolunda bulunmuştur (Apodyterium/Heykel Galerisi). Haç biçimli bu büyük salon daha sonra halka açık bir ziyafet salonu olarak kullanılır.

İkinci soğukluk salonu (F2); büyük soğuk su havuzu ve mermer karolarla kaplı zemini (opus sectile).

İkinci soğukluk salonunun (F2) zemin döşemesinden (opus sectile) detay. Kare ve sekizgen renkli taşlardan, hamamın MS 400 civarı yenilemesi sırasında yapılır.

Hamamın iç mekan dekorasyonuna ait mermerden yontulmuş bir Korint pilaster başlığı.

Soğukluk salonunda bulunmuş imparator ve imparatoriçe heykellerine ait parçalar. Heykellerin ilk başta Mermer Salon'da yer almış olduğu düşünülmektedir. Hadrian (MS 120-125) ve Marcus Aurelius (MS 170-180) ile İmparatoriçe Yaşlı Faustina (MS 138-161) heykellerine ait mermer başlar ve Hadrian'ın eşi İmparatoriçe Sabina (MS 120-125) heykelinin, giysisinin etekleri dışında kalan ayak parmakları. Eserler Burdur Müzesi koleksiyonundadır.

Mermer Salon - İmparator Salonu Bir imparatorluk salonu

Sagalassos hamamının merkezinde yer alan bu salon, 25 x 18,5 metre ebatında görkemli bir mekandır. Hamamlarda, Mermer Salon veya İmparator Salonu denen bu tür mekanlarda çeşitli törenler yapılırdı; örneğin spor karşılaşmalarında kazananların ödülleri verilir. Anadolu'daki büyük antik kentlerin hamamlarında bunun gibi salonlar yer alır. Bu salonlar aynı zamanda imparatorluk kültürü ile ilişkilidir. Salonun nişlerinde imparator ve imparatoriçelere ait altı adet (hatta belki sekiz) devasa heykel yer almış olmalıdır. Hadrian, Antoninus Pius, Marcus Aurelius ve olasılıkla Lucius Verus, burada eşleri ile beraber gösterilmiştir.

Pagan inancı ve onun uzantısı imparatorluk kültürünün yerini yavaş yavaş Hıristiyanlığa bıraktığı süreçte, hamam büyük bir yenilemeden geçer. Bu salonda da değişiklik yapılır; heykeller buradan alınır. Bunların durduğu nişlere yaklaşık yirmi kişilik havuzlar yerleştirilir ve salon bir sıcaklık mekanına dönüşür. Heykeller ise hamamın başka bir salonuna, soğukluğun güney soyunmalık koluna (F1/A) konur. 2007 ve 2008 kazılarında, imparator ve imparatoriçelere ait heykellerin bazı kısımları ele geçmiştir. Heykellerin bir kısmı Sagalassos'un terk edildiği sürecinde kireç elde etmek için fırınlarda yakılmıştır.

Hamamın Mermer Salonu

Severuslar Kapısı İmparatora bir onursal kapı

MS 220-235 yıllarında, Sagalassos'un ana caddesi ile Roma Hamamı'nın keşiştiği bu noktaya bir onursal kapı inşa edilir. Üç dikdörtgen açıklıklı bu anıtın yıkılmış durumdaki kuzey kısmı ve insitu paye kaideleri bugün toprak üstünde görülmektedir.

Bu antısal kapı olasılıkla Perslere karşı zafer kazanmış Alexander Severus zamanında inşa edilmeye başlanır (MS 235'ten itibaren). Severuslar hanedanlığına ait imparatorlar, bu güçlü düşmana karşı düzenledikleri seferlerde Pisidyalı askerleri ordularına almıştır. Bu nedenle, bölgede bu imparatorla ithaf edilmiş çok sayıda onursal anıt bulunur.

Alexander Severus'un hakimiyet yılları, Sagalassos'ta iki yüzyıl sürmüş yoğun inşaat faaliyetinin durduğu dönem olur. Bu kapı Sagalassos'ta inşa edilmiş son görkemli anıttır.

Yıkılmış durumdaki Severuslar Kapısı'nın büyük söve ve lentoları, Yukarı Agora'ya çıkan yol üzerinde, toprak üstünde görülebilir.

Odeon'un hava fotoğrafı. Kervan yolu yapının sahne binasının batı ucunun üzerinden geçer.

Odeon'un doğu girişi. Ne yazık ki, yapının diğer kısımları bu kadar iyi korunmuş durumda değildir. Oturma sıraları sökülmüş ve batı girişi kervan yolu altında kalmıştır.

Odeon

Bir kültür merkezi

Odeon'un yapımına, MÖ 27-MS 14 arasında, İmparator Augustus zamanında başlanır. Bunu kazılarda ele geçen ve tarihleyebildiğimiz bir sütun başlığından söylemek mümkündür. Ama yapının tamamlanması yaklaşık 200 yıl sürer. Sahne binasının iç cephesi ancak MS 200 civarında bitirilebilir. Büyük olasılıkla bu binayı Sagalassos kent yönetimi yaptırmıştır.

Odeon kapalı bir tiyatro ve konser salonudur. Yarım daire biçimli bir oditoryumu ve yaklaşık 50 metre uzunluğunda bir sahne binası vardır. Salon 1500-2000 kişiliktir. Odeon'da müzik, tiyatro, şiir ve güzel konuşma gösterileri düzenlenir. Kentleri dolaşan ünlü konuşmacılar (hatipler) burada sahneye çıkar.

Sagalassos Odeon'unun doğu girişi oldukça iyi korunmuş durumdadır. Gösteriyi finanse eden onur konuğu için yapılmış sahneyi yakından gören bir 'VIP locası' ve buna çıkan merdivenler sağlam durumdadır.

Yapı tamamlandıktan sonra, kent meclisi de bu salonda toplanmış olmalıdır. Bu salonunun akustiği meclis binasından (Bouleuterion) daha iyidir. Yüzyıllarca kullanılmış bu yapı, zaman içinde çeşitli değişikliklere uğrar. Eskiden sadece kültürel gösteriler için kullanılırken, son kullanım evrelerinde Odeon'da gladyatör ve vahşi hayvan dövüşleri de yaptırılır. Bugün, MS 6. yüzyıldaki hali görülmektedir. Oturma yerlerinin taşları geç antik dönemde sökülmüş olduğundan, bugün oditoryumun sadece şekli korunmuş durumdadır.

Tanrıça Demeter'in, Odeon'un sahne binasının iç cephesinde yer almış olduğu düşünülen yaklaşık 3 metrelik mermer heykelinin baş kısmı; MS 117-138'e tarihlenir. Burdur Müzesi koleksiyonundadır.

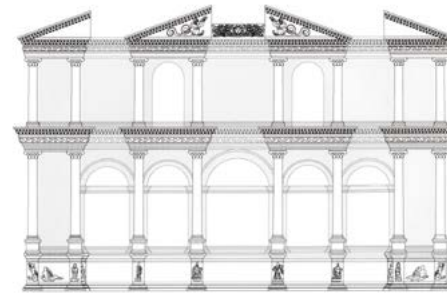
Hadrian Çeşmesi

Edikula Mimarisi

Aşağı Agora'nın hemen yukarısında yer alan Hadrian Çeşmesi, MS 129-132 yıllarında inşa edilir. Sekiz basamak, sizi bu antisal çeşmenin haznesine ulaştırır. Haznenin ardında, antın arka duvarı kısmen ayakta. Bu çeşme Sagalassos'un yegane iki katlı antisal çeşmesidir; özgün yüksekliği yaklaşık 17 metredir. Hem çeşme olarak işlevseldir, hem de bir prestij binasıdır. Anıt sütunlu caddenin tam aksında yer alır; kente girenlerin çeşmenin üst katını sütunlu caddeden görebilecekleri şekilde yapılmıştır.

Hadrian Çeşmesi Sagalassos'un ilk Roma şövalyesi Tiberius Claudius Piso'nun ölümünden sonra, vasiyeti üzerine yaptırılır. Piso, anıtı İmparator Hadrian'a ithaf eder. Roma İmparatorluğuna bağlı Sagalassos benzeri eyalet kentlerinde, şehrin ileri gelenleri ve hayırseverleri imparatorlara ithaf edilmiş pekçok büyük, küçük anıt yaptırarak 'Roma'ya yakınlıklarını göstermek istemişlerdir.

Bu yapı 'edikula mimarisi'nin bir örneğidir. Bu tür yapılar aslında bir arka duvar üzerine ve önüne yapılan düzenlemelerden oluşur. Duvarın içinde nişler yer alır; önünde, ileri çıkan

MS 129-132 yıllarında inşa edilmiş Hadrian Çeşmesi'nin restitüsyonu. Çizim, J. Richard ve E. Mahy.

podyumlar ve kaideler üstünde bir veya iki çift sütun dizilidir. Podyum üzerinde yükselen ve kendi çatısını taşıyan bu sütun gruplarına 'edikula' denir. Hem nişlerin içine, hem de sütunlar arasında heykeller yerleştirilir. Bu anıtta orta nişte, üç metre yüksekliğinde devasa bir Apollo heykeli yer almıştır. Çeşme Apollo Klarios Tapınağı'na çok yakındır ve aynı zamanda bu tanrıya da ithaf edilmiştir.

Apollo heykelinin üzerindeki nişte altın kaplı bronz bir Hadrian heykeli yer almış olmalıdır. Hadrian heykelinin iki yanında, anıtı yaptıran Piso'nun kendi heykelleri konmuştur. Ayrıca Piso'nun vasiyetini yerine getiren mirasçılarının ve tanrı ve yarı-tanrı mitolojik varlıkların da heykellerine anıtta yer verilmiştir. Anıtın podyumu üzerindeki yarım kaidelerde dokuz 'müz'den (su perisi) altısının kabartması görülür. Anıtın heykellerinin üstün yontu işçiliği üç ayrı heykel atölyesinin eseridir. Bu iki katlı çeşme olasılıkla MS 500'den hemen sonra yıkılmış ve bir daha onarılmamıştır.

Apollo'nun 4,5 ton ağırlığında devasa heykeli çeşmenin aşağı katında merkez nişte yer almıştır. Kazılarda pek çok parçaya kırılmış olarak ele geçmiştir. Onarılmış heykel bugün Burdur Müzesi'nde sergilenmektedir.

Aşağı Kent Sagalassos'un önemli tepeleri

1. Aşağı Agora
2. Hadrian ve Antoninus Pius Tapınağı'nın yer aldığı tepe
3. İskender Tepesi
4. Düzen Tepe
5. Zincirli Tepe

Hadrian Çeşmesi'nin önündeki küçük meydan Sagalassos'un aşağı kısımlarına ve vadinin güzel manzarasına bakar. Aşağı Agora ve Sütunlu Cadde, caddenin sonunda biraz doğuda Hadrian ve Antoninus Pius Tapınağı ve az daha ileride İskender Tepesi görülür. Hadrian Çeşmesi'nin önündeki bu alandan batıya doğru uzanan başka bir sütunlu cadde daha vardır. Ancak bu doğu-batı doğrultulu cadde henüz kazılmamıştır.

Biraz daha ileride, güneydoğuda yer alan Düzen Tepe yöresinin tarihinde çok önemli yer tutmuş bir platodur. MÖ 2. yüzyıla dek buradaki en büyük yerleşim Düzen Tepe üzerinde yer almıştır. Tepenin arkasında yükselen ve zirvesi yaklaşık 1800 metreye varan Zincirli Tepe, Düzen Tepe platosundaki yerleşimin akropolüdür.

Düzen Tepe'de kalıntıların bulunduğumuz büyük yerleşimin neden terk edilmiş olduğu, Sagalassos'un neden orada değil de bugün kazılarla açığa çıkan merkezinde geliştiğini tam olarak bilmiyoruz. Büyük olasılıkla Düzen Tepe'de su kaynaklarının tükenmiş olması ve Sagalassos tarafının askeri olarak daha güçlü oluşu bunu açıklayabilir. Olasılıkla Düzen Tepe halkının büyük kısmı, Sagalassos'a yerleşmiştir.

Zincirli zirvesinin (5, sağdaki en yüksek tepe) eteğinde Düzen Tepe platosu (4). Önde "üstü düz konik tepe" olarak tarih sayfalarında geçen İskender Tepesi (3).

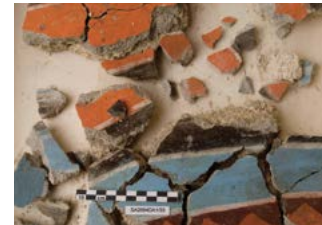
Kent Konağı Ferah bir rezidans, güney kısım

Kent konağı kompleksinin hava fotoğrafı (2012 kazı sezonu sonu).

En güneydeki avlunun kazılar sırasında ortaya çıkan yıkılmış sütunları.

İmparator Augustus döneminden itibaren, kentin yeni oluşan çok zengin toprak sahipleri sınıfı Sagalassos'un imarı ve altyapısına yatırım yapıp, bunun karşılığında Roma vatandaşlığı ve sosyal saygınlık kazanır. MS 4. yüzyıldan itibaren bu durum değişir. Varlıklı seçkinler, kentte kendilerine ait özel yatırımlara öncelik vermeye başlar. Bu büyük konut kompleksi buna iyi bir örnektir.

Bu sarayvari konak yüzyıllar içinde gelişir ve son halini MS 400 civarında alır. Ancak geçmişi çok daha eskiye dayanır. MÖ 1. yüzyılda burada, zamanın sur duvarları dışında, bir ev yer almıştır. MS 1. yüzyılda buraya yeni bir konak inşa edilir. İç avlusunun dört tarafı sütun sırası ile çevrili bu ev, daha sonra çok büyüyecek olan konut kompleksinin özel kısmının çekirdeği olur. Konağın tümü sekiz farklı terase yayılmıştır ve bugüne dek seksenden fazla mekanı kazılarla ortaya çıkarılmıştır.

MS 4. yüzyılın sonu ve 5. yüzyılın başlarında, evin özel kısmında bir özel hamam, üç iç avlu ve çok sayıda oda ve servis mekanı yer alır. Güneyde yer alan dört kenarı sütun sırasıyla çevrili avlu, Anadolu'da bilinenlerin en büyüklerindenidir.

Kent konağının özel kısmına ait bir avluda ele geçen renkli ve desenli duvar sıvasından örnekler.

Kent konağının resmi kabul bölümüne kuzeybatıdan bakış. (Orta avlu A; kabul salonu B; Merdiven C; üst kat bekleme odaları D ve E ve bunlardan geçilen ziyafet salonu F; konuk odaları G ve H).

Konağın resmi kanadındaki bazı mekanların mozaik döşemeleri: Avlunun yanındaki koridor K (solda) ve ziyafet salonuna açılan iki bekleme mekanı D ve E (sağda).

Mor şist taşı ile kaplı merdiven (C). Buradan bekleme odalarına (D ve E) ve ziyafet salonuna (F) ulaşılır.

Kent Konağı

Ferah bir rezidans, kuzey kısım

Sagalassos'un doğu konut mahallesinde yer alan bu sarayvari konut, sadece bir ev değildir. Yukarı kısmı resmi kabul mekanlarından oluşur. Burada büyük olasılıkla kentin yönetiminde söz sahibi, seçkin bir kimse, ailesi ile oturmuştur.

Konutun resmi kısmı bir iç avlu (*atrium*) etrafında düzenlenmiştir. Avlunun süslü bir çeşmesi ve ortasında bir havuzu (*impluvium*) vardır. Bu havuzda çatıdan gelen yağmur suları toplanır, ayrıca sürekli taze suyla da beslenmiştir. Konutun kendi su tesisat sistemi vardır. Avlunun etrafında tabanı mozaik kaplı bekleme salonları bulunur. Buradan büyük kabul salonuna ulaşılır. Bu salonun tam üzerinde, bir üst katta da bir kabul salonu (bir duvarı apsislidir) yer almıştır. Avludan, görkemli bir merdivenle büyük bir ziyafet salonuna ulaşılır. Ziyafet salonuna girilmeden önce, önünde yer alan tabanları mozaik kaplı bekleme mekanlarından geçilir. Konutun bu resmi kısmında da konuk odaları yer almış olmalıdır.

MS 450'den sonra, olasılıkla MS 541-542'de yaşanan veba salgının ve daha sonra MS 602-615 depreminin ardından bu büyük konak giderek küçük kısımlara bölünür ve farklı amaçlar için kullanılmaya başlanır. Bu evrede, konut kompleksinin bir kısmı bir han gibi işletilir, mekanları depo, ahır ve hatta çöplük olarak kullanılır. Mağrur Sagalassos kenti giderek kırsal bir yerleşime dönüşmeye başlar.

Macellum'un avlusunu ve ortada yer alan tholosu gösteren tahmini bir restitüsyonu.

Macellumun arşitrav-friz bloklarından biri üzerindeki yazıtta Commodus'un isminin silinmiş olduğu görülmektedir. İsminden geriye kalan kısımlar sayesinde yazıt MS 180-191 yıllarına tarihlenir.

Macellum

Lüks ürünler pazarı

Yukarı Agora'nın hemen güneyinde yer alan bu teras üzerine, MS 2. yüzyılın son on yılında, pahalı gıdaların satıldığı bir pazar binası (macellum) inşa edilir. Olasılıkla burada daha önce de (Augustus döneminde) bir pazar binası yer almıştır. Daha sonraki yüzyıllarda burada başka pahalı ürünler de satılır. Mücevherler, müzik aletleri; cam, metal, işlenmiş kemik ve geyik boynuzundan dekoratif eşya ve aletler dükkan kazılarında ele geçmiştir. Sagalassos'un varlıklı ailelerinin hizmetkarları bu pazardan alışveriş yapmış olmalıdır.

Pazar binasında dükkanlar, yaklaşık 21 x 21 metrelik bir avlunun üç tarafında, sütunlar ardında yer alır. Avlunun dört kenarında pahalı mermer sütunlardan oluşan galeriler (portikolar) yer alır.

>

Macellum'un hava fotoğrafı (2012 kazı sezonu sonunda). Avlunun üç tarafı dükkan sıraları ile çevrilidir. Ortada tholos yer alır.

Güney kenarda dükkan yer almaz; avlu, açık portikodan kentin aşağı kısmı ve vadiye güzel manzaralar sunar. Binanın yapımına Publius Aelius Akulas isimli Sagalassoslu katıkıda bulunur. Kendisi kentin hayrüseverlerindendir; aynı zamanda İmparatorluk kültü rahibidir. Akulas, portikoların yapımını üstlenir. Sagalassos kent idaresi de avlu ve yer döşemelerini ve ortada yer alan yuvarlak yapıyı (tholos) yaptırır. Tholos altı metre çapındadır ve ortasında bir su haznesi yer alır. Akulas, pazar binasını İmparator Commodus'a ve onun Partlara karşı kazandığı zafere ithaf eder. Daha sonraki yıllarda, ismi lanetlenen İmparator Commodus'un adı tüm yazıtlardan kazınır. Dükkanlar MS 450-520 döneminde yeniden inşa edilir; ama sütunlu portikolar, avlu ve tholos özgün halini son evreye kadar korur. MS 2. yüzyılda inşa edilen bu binanın bazı mekanları yaklaşık MS 600'e kadar kullanımda kalır; hatta depo odalarından birisinin son kullanımı MS 620'ye tarihlenir.

Macellum kazılarında ele geçen, hayvan kemiklerinden yapılmış eşyalar. Pazar binasında üretilmiş ve satılmıştır (MS 6. yüzyıl).

Macellum'da bulunmuş kemikten yapılmış bir kaval (MS 6. yüzyıl). Burdur Müzesi koleksiyonundaki bu müzik aleti halen çalışır durumdadır.

Macellum'da bulunmuş, MS 4-5. yüzyıllara tarihlenen keçi şeklinde bakır alaşım bir broş.

Yukarı Agora

Politik merkez, heykel galerisi ve pazaryeri

Hellenistik Dönem'de bu meydan kentin politik merkezidir. Kentin erkekleri politika konuşmak üzere burada toplanır. Kent meclis binası da bu nedenle Yukarı Agora'ya hakim bir konuma inşa edilir.

İmparator Augustus zamanında meydan yeniden düzenlenir ve taş döşenir. O dönemden itibaren agoranın üç tarafı sütunlu galerilerle (portiko) çevrilidir. Bu kentsel düzenleme, kentin seçkinleri tarafından yaptırılır. Meydanın dört köşesine, Sagalassos'un bu dört önemli kişinin bronz heykelini taşıyan yaklaşık 14 metrelik birer onursal sütun inşa edilir. Bu yüksekte tek sütunlar kentin her yerinden görülmek üzere yapılır. Kazılar sonrasında kuzey köşelerdeki iki sütun yeniden ayağa kaldırılmıştır. Yazıtlarından, kuzeybatı ve güneybatıdaki iki sütunun Eilagoas ve Krateros adlı Sagalassoslu iki kardeşe ithaf edilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Roma idaresi, imparatorluğa bağlı eyalet kentlerinde ileri gelen ailelerin şehrin imarına yatırım yapmasını bekler. Kenti

altyapı ve anıtlarla donatanlar bunun karşılığında Roma Vatandaşlığı kazanır. Bazıları şövalye ünvanı alır, hatta senatör olur. Bu sayede bazı aileler Sagalassos'ta kentin yönetimini ele geçirir ve bunu kuşaklar boyu sürdürmüşlerdir.

MS 1. yüzyıldan itibaren bu meydan giderek onursal anıtlarla dolmaya başlar. İmparatorlar, valiler ve yerel seçkinler için yapılmış heykel kaideleri, yazıtlar ve küçük anıtlarla agora adeta bir galeriye dönüşür. MS 500 civarında meydana gelen depremde bunların çoğu devrilir.

MS 6. yüzyılda kent halkı meydana yeniden sahip çıkar. Taş heykeller yakılarak kireç yapılır, metal olanlar eritilir. Heykel kaideleri kaldırılır veya başka yerlerde kullanılır. Kullanıma açılan meydana pazar yerleri belirlenir ve agora politik kimliğinden çıkıp bir pazar yerine dönüşür. Bugün halen agoranın zemininde, döşeme taşları üzerinde satış tezgahlarının ayakları için açılmış yuvalar ve kişilere verilmiş tezgah yeri yazıtları görülebilmektedir.

MS 2. yüzyılda, Yukarı Agora ve civarının tahmini bir restitüsyonu.

- 1- Yukarı Agora 2- Onursal Sütunlar (MS 5-14) 3- Antoninler Çesmesi (MS 160-180) 4- Tyché Anıtı (MÖ 25-0)
- 5- Claudius Kemer (MS 37-41) 6- Meclis Binası (MÖ 100 civarı) 7- Dor Tapınağı (MÖ 50-25)
- 8- Kuzeybatı Heroon (MS 1 civarı) 9- Macellum (MS 180-192)

Claudius Kemerı

Agoraya anıtsal bir giriş

Yukarı Agora'nın güneybatı köşesinde yer alan, bir anıtın kalıntıları 1987 yılında incelenmiş ve bunun İmparator Caligula'ya ithafen yaptırılmış, MS 37-41 yıllarına ait bir anıt kemer olduğu belirlenmiştir.

Burada 2010 yılında yapılan kazılarda arkeologlar bu yapıya ait hemen hemen tüm taşları bulmuşlardır. Ayrıca kemerin iki payesinin kaideleri de özgün konumunda açığa çıkmıştır. Anıtın yazıtından, kemerı "Darius'un oğlu Kallikles"ın yaptırmış olduğu okunur. Kallikles, agoranın kuzeybatı köşesindeki onursal sütunda bronz heykeli bulunan Eilagoas'ın torunudur. Sagalassoslu bu aile, kentte Roma vatandaşlığı kazanmış ilk ailedir. Bunu belki de kemerı yaptırarak elde etmişlerdir.

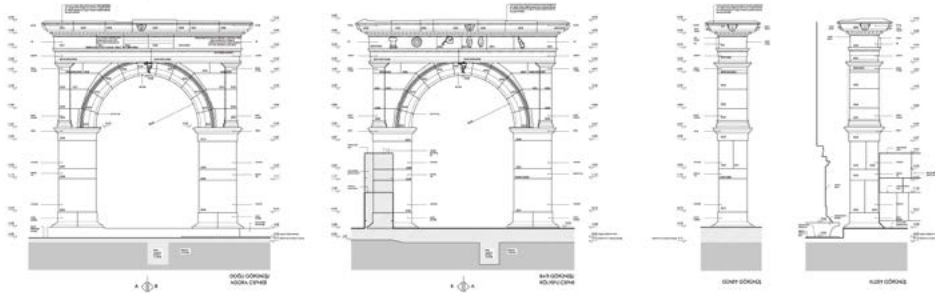
Kemer ilk yapıldığında Caligula'ya ithaf edilir. Ancak ölümünün ardından ismi lanetlenen bu imparatorun adı tüm imparatorluk çapında olduğu gibi Sagalassos'taki bu anıttan da silinir. MS 43'te kemer, bir sonraki İmparator Claudius ve ağabeyi Germanicus'a (Caligula'nın babası) ithaf edilir. Bu sırada kemerin üzerinde yer alan özgün yazıt silinir ve iki uca yeni yazıtlar yapılır. Kemerin yazıtlı yüzü Yukarı Agora'ya bakar. Meydana güneybatıdan

yaklaşan ziyaretçilerin ilk göreceği diğer yüzünde ise askeri kabartmalar yer alır. Miğfer, kalkan gibi askeri gücü simgeleyen bu tür rölyefler yüzyıllar boyu Sagalassos'ta çok kullanılmıştır. Ama bu anıt, kentte askeri motiflerin en son kullanıldığı anıttır. Kemerin en üstünde İmparator Claudius'un ve Germanicus'un heykelleri yer almış olmalıdır. Ancak bunlardan veya kaidelerinden geriye kalıntı ele geçmemiştir.

Anıt 2010-2013 yıllarında özgün taşlarının yerleri belirlenerek ayağa kaldırılmıştır. Bu anıtın, hemen hemen aynısı bir başka kemerin kalıntıları tam karşıda, agoranın güneydoğu girişinde yer alır. Bu kemer de, kent yönetiminin İmparator Caludius'a ithaf edilmiştir.

Kazılardan önce kemerin yıkıntısının bulunduğu alan.

Claudius Kemerı'nin özgün taşların yerleri belirlenerek yapılmış restitüsyon çizimleri. Çizim E. Torun, G. Üner, 2010.

Antoninler Çeşmesi

Zengin bir çeşme

Yedi farklı taştan yapılmış Antoninler Çeşmesi'nin suyu 2010 Ağustosundan beri tekrar çağlayarak akmaktadır. Bu anıtta su, mimari bezemenin bir parçası olarak kullanılmıştır. Hazinede toplanan su, çeşmenin görkemli cephesini ve heykellerini yansıtır.

MS 160-180 yıllarında Yukarı Agora'nın kuzeyine görkemli bir çeşme inşa edilir. Yapımında yedi farklı renkli taş kullanılmış olan çeşme zengin şekilde bezelidir. Anıtsal çeşme, Yukarı Agora'nın kuzeyi boyunca uzanan teras duvarın önüne, Augustus döneminde yer almış bir başka basit çeşmenin yerine inşa edilir.

Tek katlı çeşme 28 metre uzunluğunda ve yaklaşık 9 metre yüksekliğindedir. Her iki ucunda dışarıya doğru çıkıntı yapan sütunlu birer podyum (edikula) yer alır. İki dış edikula arasında, cephe boyunca dört adet daha edikula vardır. Su merkez nişte bulunan 4,5 metre yüksekteki şelaleden akar ve önündeki 81 metreküp kapasiteye sahip havuzu doldurur. 1998-2010 yılları arasında onarılarak ayağa kaldırılmış ve kaynak suyu yeniden bağlanarak, özgün işlevine de kavuşmuştur. Kazılar sırasında çeşmenin haznesi içinde bulunmuş heykellerin döküm kopyaları restore edilen anıta 2011 yılında konulmuştur. Heykellerin asılları Burdur Müzesi'nde sergilenmektedir.

Büyük olasılıkla bu çeşmeyi yaptıran, Sagalassos'un en önemli hayırseveri, Titus Flavius Severianus Neon ve eşidir. Neon, Sagalassos'un en önemli sülalesine mensuptur; bu aile kentteki nüfuz ve önemini yüzyıllar boyu korur. Sagalassos'ta Neon için yaptırılmış çok sayıda onursal anıt yer alır. Arkeologlar bugüne kadar kendisinin heykelini taşıması bir düzineden fazla kaide bulmuştur. Bunlardan bazıları ölümünden çok sonra yaptırılmıştır.

Antoninler Çeşmesi MS 500'den sonra onarılır ve bu sırada Neon'un ailesine ait, kentin başka yerlerden gelen heykel kaideleri çeşmenin içine ve en üstüne yerleştirilir. Kaidelerdeki yazıtlarda isimler halen okunmaktadır. Böylece son kullanım evresinde çeşme bir aile anıtına dönüşür.

Çeşmenin iki ucundaki edikuların alınlıklarında sarmal süsler kullanılmıştır. Diğer alınlıklar yarım daire veya üçgen biçimlidir. Ortalarında Medusa başı kabartmaları yer alır.

Bir Satyr'e yaslanmış sarhoş Dionysos heykeli. Çeşmenin iki ucunda yer alan birbirinin neredeyse aynı iki heykel grubundan biraz daha küçük olanıdır. Anıtta en sol uçta yer alır. Bu heykel grubu teması, Sagalassos kent sikkelerinde, yerel üretim seramik kapılarda ve pişmiş toprak heykelciklerde de kullanılmıştır.

Çeşmeye MS 4-5. yüzyılda getirilmiş Nemesis heykeli aslında büyük olasılıkla Tiyatro'nun sahne cephesine aittir. MS 180 civarında Afrodiasas mermerinden yontulmuştur. Heykelin aslı Burdur Müzesi'nde sergilenmektedir.

Antoninler Çeşmesi Süslemeler, heykeller

Sagalassos'taki pekçok başka anıt gibi, çeşme zengin şekilde süslenmiştir. Anıtlarda süsleme kullanımı İmparator Augustus döneminden başlar; onun devrinde başlayan barış ve refah yıllarını 'altın çağı' simgelemek için kullanılır.

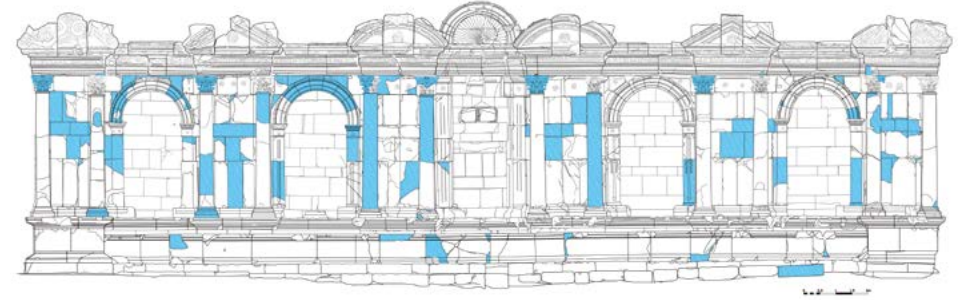
Bu çeşmede süsleme hem 'su' temasını işler, hem de şarap ve keyif tanrısı Dionysos kültürünün simgelerini kullanır. Dionysos kültürü ile ilgili olarak, tiyatro maskeleri, üzümler ve sarhoş edici bitkiler kabartma olarak yer alır. Çeşmenin iki başında yer alan, devasa heykeller 'sarhoş Dionysos ve ona destek olan Satyr' grubudur. Bunlar Afrodiasas kentinde yapılmış çok pahalı eserlerdir ve en başından beri çeşmede yer almış heykellerdir.

Arkeologların çeşmenin haznesi içinde buldukları diğer heykeller, anıta 4. ve 5. yüzyıllarda kentin başka alanlarından getirilip yerleştirilir. Bunlar soldan başlayarak Nemesis, Apollo, Asklepios ve Koronis heykelleridir. Hristiyanlık döneminde, çok tanrılı dinin simgesi oldukları için bu heykeller Hirsitiyanlar tarafından kırılıp çeşmenin haznesine atılır. Yalnızca adalet ve intikam tanrıçası Nemesis ellenmez; bu heykel 600-620 yılları arasında gerçekleşen ağır depremde kendisi yıkılır. Çeşmede kopyaları yer alan heykellerin asılları Burdur Müzesi'nde sergilenmektedir.

Yukarı Agora'nın kuzeyi, kazılardan önce (1993).

Çeşmenin 1993-95 yıllarında yapılan kazılardan sonra gün ışığına çıkan arka duvarı ve haznesi.

Restorasyonda kullanılmış ek taşlar mavi ile gösterilmiştir. Çizim S. Ercan, 2005.

Restorasyon aşamalarından görüntüler.

Antoninler Çeşmesi Restorasyon

Antoninler Çeşmesi, MS 610 civarında meydana gelen büyük depremle yıkılır ve üzeri kısa sürede toprakla kapanır. 1993-95 yıllarında yapılan kazılarla yapının podyumu halen ayakta, özgün taşlarının büyük çoğunluğu ise kırılmış ama genelde iyi korunmuş durumda açığa çıkmıştır. Bu sayede anıtsal çeşmenin anastilosis tekniği kullanılarak yeniden ayağa kaldırılması mümkün olmuştur. 1998 yılında başlayan restorasyon projesi, mimari restorasyon uzmanı Semih Ercan yönetiminde, her yaz yaklaşık üç ay olmak üzere aralıksız 13 yıl sürdürülerek 2010 yılında tamamlanmıştır.

Restorasyon projesi dört aşamada tamamlanmıştır:

1. Mevcut kırık parçaların birleştirilmesi ve taşların yapıdaki özgün yerlerinin anlaşılması (1998-2000):

Yapıya ait yaklaşık 3500 adet kırık parça, cam elyafı-epoksi sistemi ile birleştirilerek yaklaşık 400 adet bloğa dönüştürülmüş ve yapılan mimari araştırmalar sonunda blokların yapıdaki yerleri anlaşmıştır.

2. Yapıdaki eksik kısımların yeni yontulmuş taş eklerle tamamlanması ve anıtın deneme amacıyla ayağa kaldırılması (2001-2007):

Tamamlamalar yalnızca yapısal olarak gerekli olan yerlerde yapılmış ve özgün taşa benzer özelliklerde taşlar kullanılmıştır. Yeni parçalar 'pantograf' kopyalama aleti ile özgün taşa tam uyacak şekilde yontulmuştur. Daha sonra bütünlünen taşlarla çeşme deneme amacıyla ayağa kaldırılmıştır.

3. Depreme karşı tasarlanmış yapısal bağlantılarla son kez ayağa kaldırılması (2008-2010):

Deneme amacıyla ayağa kaldırılmış yapı sökülmüş ve taşların arasına özgün yapıda olduğu gibi yatay ve dikey bağlantılar yerleştirilerek yeniden inşa edilmiştir. Bağlantılar, çağdaş restorasyon ilkelerine uygun olarak, taşın kırılma gücünden daha zayıf olacak ve özgün malzemeye zarar vermeyecek şekilde tasarlanmıştır. Ayrıca, depremin etkisini azaltmak amacıyla, anıtın arşitrav sırasının altına darbe emici 'neopren' deprem izolasyon panelleri yerleştirilmiştir. Deprem izolasyonu, yapının üst kısmını alt kısımdan ayırır ve üst kısmın kendi içinde hareket etmesine olanak verir. Böylelikle esas yükü oluşturan üst kısmının, yapının en zayıf elemanları olan sütunlara deprem anında uygulayacağı yıkıcı yatay yüklerin etkisi azalır.

4. Anıtsal çeşmeye antik işlevinin yeniden kazandırılması ve Yukarı Agora çevresinde yapılan düzenlemeler (2008-2010):

Anıtsal çeşmenin özgün su sistemi restore edilmiş ve 230 metre ilerideki Geç Hellenistik Çeşme'ye ait aktif kaynak suyu, Antoninler Çeşmesi'ne taşınarak suyun şelaleden yeniden akması sağlanmıştır.

Bouleuterion'un ve kuzeyindeki (resimde sağ üstte) avlusunun hava fotoğrafı. Bu avluya MS 5. yüzyılda bir kilise inşa edilir.

Bouleuterion'a ait yarım sütunlardan birisi. Üzerinde tanrıça Athena ve bir savaş esirini gösteren kabartma yer alır.

Bouleuterion Seçilmişlerin meclisi

Kent meclisi binası MÖ 100'den hemen sonra inşa edilir. Yukarı Agora'nın batısında yer alan doğal bir teras üzerine kurulur ve önünde (kuzeyinde) bir avlu yer alır. Bu bina, o dönemde Sagalassos'ta seçilmiş gelen bir kent meclisi (*boulè*) olduğunun kanıtıdır. Sagalassos olasılıkla çok daha erkenden, MÖ 4. yüzyıldan itibaren bir kent (*polis*) niteliğine sahiptir. Antik Grek modeli kentlerde olduğu gibi seçilmiş vekiller ve değişen hakimler tarafından yönetilir; hatta yazıtlardan bildiğimiz yazılı kanunları vardır. Roma Dönemi'ne gelindiğinde, kentin yönetimine Sagalassos'un ileri gelen, seçkin kimseleri hakim olur. Demokrasi yerini oligarşiye bırakır.

Bouleuterion'un Sagalassoslular için anlamı büyüktür. Kentin yukarı kısmına daha sonra inşa edilen başka yapı ve anıtlar, meclis binasının yerleşim yönünde kurulur. Kireçtaşından yapılmış anıtın kendisi oldukça sadedir. İçinde 220 meclis üyesi için oturma yeri bulunur.

Binanın dışında yer alan frizde askeri temalı kabartmalar ve savaş tanrıları Ares ve Athena'nın büstleri yer alır. Sagalassoslular bu askeri süslemeyle, güçlü savaşçı kimliklerini göstermek ister. Binada kullanılmış Korint düzende yarım sütun başlıkları kazılarda ele geçmiştir. Bu mimari bezeme o zaman Pisidya bölgesi için oldukça yeni bir tarzdır. MS 200'den itibaren, meclis salonu olarak bu bina değil, olasılıkla Odeon (kapalı tiyatro kullanılmıştır).

Bouleuterion'un dış cephelerinde kullanılmış askeri rölyeflerden birisi; bir savaşçı miğferi (MÖ 1. yüzyıl).

Başmelek Mikail Bazilikası

Kısa ömürlü bir kilise

Sagalassos'un kent meclisi binası MS 400 civarında kullanımdan çıkar ve terk edilir. Yapının taşları sökülüp, kent çevresine o yıllarda yeni inşa edilen sur duvarlarında kullanılır. Eski meclisin bulunduğu yer bir açık alana, bir kilise avlusuna dönüşür.

Eskiden meclis binasının avlusunun olduğu yere ise yeni bir kilise inşa edilir. Bu bazilika planlı kilise Başmelek Mikail'e adanır. O dönemde Pisidya'da Başmelek Mikail'e pekçok anıt yapılır. Basilikaya giriş ilk başta güneyden verilir. Daha sonra, MS 6. yüzyıl başlarında Yukarı Agora'dan eski meclisin içine çıkan anıtsal bir merdiven yapılır. Bugün Yukarı Agora'nın batı kenarındaki basamaklar, törenlerde kullanılmış bu merdivene aittir.

Basilikanın mozaik ve mermer karolarla (opus sectile) kaplı zemininin kazılar sonrasındaki durumu. Döşeme bugün koruyucu katmanlar altındadır.

Başmelek Mikail Bazilikası uzun ömürlü olamamıştır. MS 500'den kısa bir süre sonra, bir depremde hasar görür. Bunun ardından restore edilmeye başlanır ama bu onarım olasılıkla MS 541-542 veba salgını sırasında durur. MS 600 civarındaki büyük depremde bu sefer onarılmamak üzere yıkılır. O döneme geldiğinde artık Hıristiyanlığı benimsemiş Sagalassos'ta başka kiliseler de vardır.

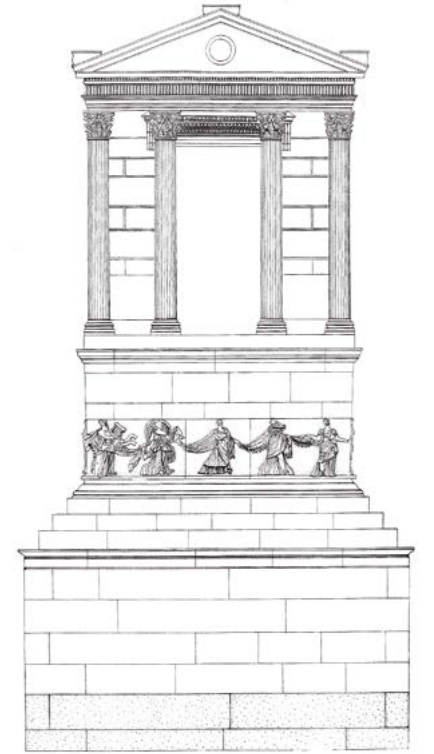
Kuzeybatı Heroon

Bilinmeyen bir hayırsevire anıt

Kuzeybatı Heroon MS 1. yüzyıldan biraz önce veya az sonra, İmparator Augustus zamanında inşa edilir. 15 metre yükseklikteki yapı, bir kule gibi uzaklardan da görülmek üzere 7,80 x 8,50 metrelik bir podium üzerine yapılır. Heroon, 2000-2010 yılları arasında özgün taşları kullanılarak yeniden ayağa kaldırılmıştır. Mimarlar, bağlantı deliklerinden ve yapıdaki izlerden özgün taşların tam yerlerini belirleyebilmişlerdir.

Heroon adı verilen yapılar, kent halkından hayırsever bir kişiyi onurlandırmak üzere yapılmış küçük antılardır. Bazen bu kişinin mezarı da anıtın içinde olur. Bu heroon, Sagalassos'un seçkinlerinin uzun yıllar hatırlanmak için yaptırdıkları onursal yapılardan biridir. Erken İmparatorluk dönemine kadar kentte buna benzer pekçok anıt inşa edilmiştir.

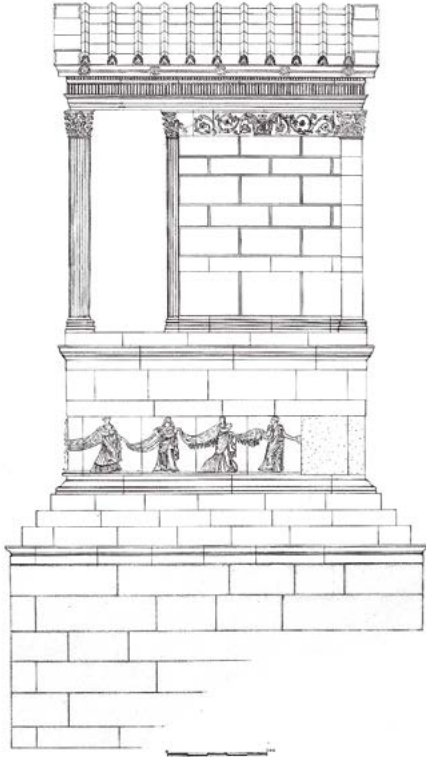
Kuzeybatı Heroon, Sagalassoslu seçkin bir aileden genç bir kimse için yapılmıştır. Arkeologlar anıta ait bir yazıt bulamadıkları için bu kişinin kim olduğunu bilemiyoruz. Ama kazılarda kendisi için yapılmış devasa mermer bir heykelin parçaları ele geçmiştir. 2,5 metre yükseklikteki üstün işçiliğe sahip heykelin başı da bulunmuştur. Dokimeion (Afyon) mermerinden yapılmış bu heykel, anıtın kapısının önünde yer almış olmalıdır. MS 400 civarında Heroon, o sırada yeni inşa edilen sur duvarları ile birleştirilir ve bir kule gibi kullanılır.

Kuzeybatı Heroon'un güney cephesinin restitüsyonu. Çizim E. Torun, 2000.

Heroon'un önünde yer almış olan devasa heykelin mermer baş kısmı. Anıtın ithaf edildiği genç kahramanın idealize edilmiş bir protresidir. Olasılıkla seçkin bir ailenin üyesi olan bu kişi ölümünün ardından bu antıla onurlandırılmıştır. Üstün işçiliğe sahip bu heykel başı Burdur Müzesi'nde sergilenmektedir.

Kuzeybatı Heroon'un doğu cephesinin restitüsyonu. Çizim E. Torun, 2000.

Kuzeybatı Heroon'un duvar frizinden kabartma detayı.

Kuzeybatı Heroon'un dans eden kızlar frizinin başlangıç kabartması. MÖ 10 ile MS 10 yılları arasına tarihlenir. Sol baştaki genç kız kitara çalar. Sağdaki dansçı, onun uçsan şalının ucunu tutar. İkisi de yüksek tabanlı dans ayakkabıları giyer. Yerel Burdur taşından yontulmuştur. Orijinal kabartma Burdur Müzesi'nde yakından görülebilir.

Kuzeybatı Heroon Taş ustaları iş başında

Heroon'un podyumu üzerinde anıtı üç cephede çevreleyen, yaklaşık 1,20 metre yüksekliğe sahip muhteşem bir friz yer alır. Orijinal taşları bugün Burdur Müzesi'nde sergilenen kabartma serisinde, neredeyse gerçek boyutlarda 14 kız gösterilmiştir. Bunlardan en baştaki kitara çalar, diğerleri birbirinin şallarının ucunu tutarak dans eder. Bu dans eden kızlar süslemesi tanrı Dionysos kültü (inancı) ile ilgili bir temadır. Belki de Kuzeybatı Heroon, Sagalassos'a Dionysos kültünü tanıtan kişi için yapılmıştır.

Daha yukarılarda, küçük tapınakvari yapının duvarları üstünde bir başka süsleme yer alır. Bu zengin sarmal süsleme İtalya'dan gelen bir bezeme türüdür. İmparator Augustus'un mimarları, bu süslemeyi kendisinin hakimiyetinde başlayan refah döneminin, 'altın çağ'ın sembolü olarak kullanmışlardır. Sagalassos kenti, imparatorluğun merkezinden gelen, propaganda nitelikli bu süslemeyi alıp kullanmakta gecikmemiştir.

Heroonu inşa edenler üstün yetenekli ustalardır. Bu ustaların ve onlardan sonra gelen kuşakların taş işçiliklerini yaklaşık dört yüzyıl boyunca kentte yaptıkları yüksek kalitede süslemeli mezar ve kamusal yapılardan takip edebiliyoruz.

Dans eden kızlar frizinden bir detay. Halayın başından (güneybatı köşe) dördüncü dansçının yüzü. Kuzeybatı Heroon'a ait frizin tüm özgün kabartmaları Burdur Müzesi'nde sergilenmektedir.

Dor Tapınağı Tapınaktan kuleye

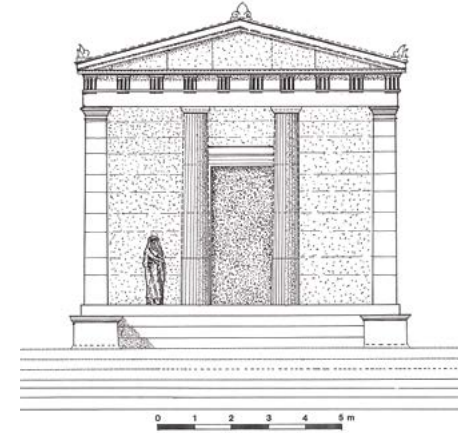
MÖ 50-25 yıllarında, Sagalassos'un bu en yüksek noktasına yeni bir tapınak inşa edilmeye başlanır. Bugün kısmen ayakta duran duvarlar bu tapınağın kalıntılarıdır. Tapınak çok büyük olasılıkla Tanrı Zeus'a adanmıştır. Zeus o dönemde uzun zamandır Sagalassos'un, hatta hemen hemen tüm Pisidya'nın baştanrıdır.

Yapı Antik Grek mimarisinin Dor düzenindedir. Ama aynı zamanda Roma mimarisinde olduğu gibi bir podyum üzerine kuruludur. Bu bakımdan Antik Grek ve Roma mimarisinin bir karışımını sergiler. Kısa süre sonra, İmparator Augustus döneminde, tapınağa bir anıtsal giriş inşa (propylon) edilir ve bulunduğu alanın çevresi duvarlarla çevrilir. Anıtsal girişte Korint mimari düzeni kullanılmıştır.

MS 400'e gelindiğinde tapınak kullanımdan çıkar. Bu dönemde yapı, Kuzeybatı Heroon'a olduğu gibi, Sagalassos kent merkezi çevresine inşa edilen sur duvarlarının bir parçası haline gelir. Tapınağın hemen arkasında yer alan sur kapısında kullanımdan çıkmış ve sökülmüş Bouleuterion'un (meclis binası) duvarlarına ait Ares ve Athena kabartmalı taşlar yeniden kullanılmıştır. Tapınak yüksek bir kule olarak kullanılır; burada da Bouleuterion'a ait askeri kabartmalar içeren taşlar yeniden kullanılır.

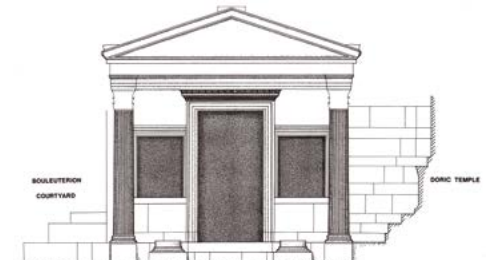
Kutsal alan giriş kapısının bugünkü durumu. MS 400 civarında yapılan sur duvarı ortasından geçer.

Dor Tapınağı'nın güney cephesinin restitüsyonu. Çizim, M. Waelkens, 1987.

Tapınağın halen ayakta olan duvarları ve onlara sonradan dayandırılmış geç dönem (MS 5. yüzyıl) sur duvarları.

Kutsal alan giriş kapısı Propylonun cephe restitüsyonu. Çizim, M. Waelkens, 1987.

Yeni sur duvarları

MS 400 civarında Sagalassos'un kent merkezinin etrafına yeni sur duvarları inşa edilir. Duvarlar Sagalassos'u tamamen çevrelemez; yerleşilmiş alanın yalnızca üçte birini içine alır. Bu sur duvarları çoğunlukla Hellenistik dönemin eski savunma duvarının hattını izler.

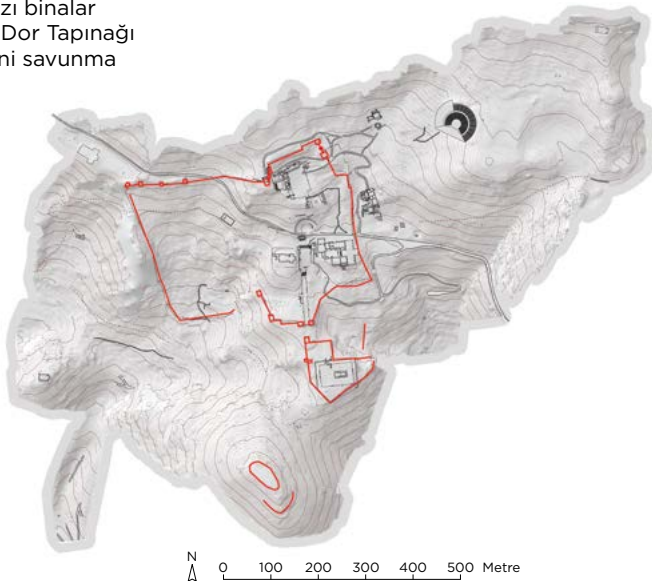
Bu yeni surları neden yapmak gerekmiştir? Bu dönemde Anadolu'daki güvensiz ortamda kent sıklıkla saldırıya uğrar. Buna rağmen duvarların acil bir güvenlik önlemi olarak telaşa inşa edilmemiş olduğu görülebilir. Yeni sur duvarları genelde iyi bir işçilikle yapılmıştır. Bu büyük ölçekli inşaat projesi daha çok dönemin politikaları ile ilgilidir. Yönetimin amacı Sagalassoslulara kentleriyle yeniden gurur duyma imkanı ve aidiyet duygusu kazandırmaktır. Savunmadan çok, kentin MS 400 civarındaki gücü ve gururunu temsilen yapılmıştır.

Yapımı sırasında mevcut bazı binalar surlara dahil edilir. Örneğin Dor Tapınağı ve Kuzeybatı Heroon bu yeni savunma sistemi ile birleştirilir. Duvarların yapımında başka yapılardan taşlar da kullanılır; anıtsal mezarlardan, o sırada kullanımdan çıkmış olan meclis binasından gelen taşlar duvar örgüsünde görülebilir.

Kent planı üzerinde, MS 400'den sonra inşa edilen sur duvarları.

MS 400 civarında inşa edilmiş sur duvarları Dor Tapınağı ile Kuzeybatı Heroon'u bağlar.

Batı Nekropol ve Kuzey Nekropol'ün kaya mezarları

Sagalassos'un kurulduğu dağ yamaçlarının eteğinde kentin en büyük mezarlıklarından biri olan Batı Nekropol yer alır. Beş hektarı kaplayan mezarlık buradaki kireçtaşı kayalığın üzerine ve etrafına yayılmıştır. Daha çok lahitlerden oluşur. Bu alanda MS 5. veya 6. yüzyılda bir kilise yer almıştır.

Kuzeyde görülen, neredeyse dümdüz bir kaya yüzüne yontulmuş üzeri kemerli girintiler kaya mezarlarıdır. Kentin en küçük mezarlığı olan Kuzey Nekropol'de arcosolium adı verilen ve imparatorluk döneminden kalma bu kaya mezarları yer alır. Kemerli oyukların haznesine, yakılmış olan ölünün külleri ve kalan kemikleri konulur ve üzeri bir kapak taşla kapatılır; veya ölü külü kapları niş içine yerleştirilir.

Kentin taş ocakları Dağların kente dönüşümü

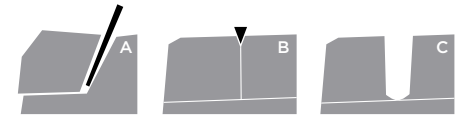
Kaya mezarlarının oyulduğu bu düz kayalık, aslında ilk başta antik bir taş ocağı yüzüdür. Daha sonra mezarlığa dönüşür. MÖ 1. yüzyıl ile MS 3. yüzyıl arasında bölgenin günümüzde halen meşhur bej renkli kireçtaşı Sagalassos'un tüm kuzey sırtları boyunca dağ eteklerinden çıkarılır. Hem bu sırtlardan, hem de kentin civarındaki başka taş ocaklarından Sagalassos'un yapıları için taş getirilir. Bazı özel taş türleri kilometrelerce uzaktan kente ulaşır. Örneğin Dokimeion'un (Afyon) beyaz ve gri-mavi ve mor damarlı beyaz mermerleri, Afrodisyas'ın (Geyre) beyaz mermeri Sagalassos'ta kullanılmıştır. Hatta çok özel, yeşil bir mermer türü (*cipollino*) Yunanistan'ın Eğriboz Adası'ndan getirilmiştir.

Kuzey Nekropol'de bir kaya mezarının yakından görünümü.

Sagalassos'un doğusundaki taş ocaklarından bir kanallama örneği.

Dağ ve kayalardan taş çıkarmanın üç temel tekniği vardır. A- Ayrırma: Mevcut doğal çatlak, taş katmanı ve yarıklardan yararlanarak, taşı bağlı olduğu kayadan manivela ile ayırmak. B- Yarma: Sıralı delikler açılır, içine üçgen biçimli kamalar veya çiviler yerleştirdikten sonra bunları balyoz ile çakarak kayayı yarmak. C- Kanallama: Kanallar açarak istenen ebatta blok kesmek. Kayadan daha sert taşları vurarak veya keski, sivri uçlu kazma gibi taşı aletleri ile yonatarak veya dev testerele keserek blok çıkarılabilir.

Stadion ve Bazilika E1 Stadyumdan kiliseye

Roma İmparatorluğu'nun siyasi propagandasında spor oyunları önemli bir araç olarak kullanılır. Sagalassos'ta Klareia oyunları, yani tanrı Apollo Klarios için düzenlenen yarışmalar önemlidir. Bu yarışmalar hem yetişkinler, hem de çocuklar içindir ve koşu, güreş ve boks gibi karşılaşmalar içerir.

Karşılaşmalar çoğunlukla kent stadyumunda gerçekleşir. Bu oyunlar halka Roma İmparatorluğu'nun bir parçası olduğu duygusunu aşılar. Oyunları kent ileri gelenlerinden kişiler kendi paraları ile düzenler. Kazananların ödülleri ve onların heykellerinin yapımını de bu kişiler karşılar. Sporculardan kısaca bahsedilen heykel kaidelerinde bu varlıklı kişilerin tüm ünvan ve meslek kariyerleri uzunca yazılıdır. Sagalassos Stadyumunun ne zaman inşa edildiği belli değildir ama en geç MS 117'de stadyumun girişine bir anıtsal çeşme inşa edilmiş olduğu kalıntılardan bilinir.

MS 5. veya 6. yüzyılda stadyumun ortasına bir kilise inşa edilir. Bugün kalıntıları ve kısmen ayakta kalmış duvarları görülen kilise, büyük olasılıkla Hıristiyanlık uğruna ölmüş kişilere ithaf edilmiştir. Bu tür 'şehitlik' kiliseleri, sıklıkla

bu kişilerin idam edildiği alanlara, örneğin stadyumlara inşa edilir. Basilika E1 adı verilen bu kilise, büyük olasılıkla İmparator Diocletianus zamanında (MS 303-313) yoğun takip ve zulüm gören ve burada öldürülen Hıristiyanları anmak için yapılır.

Kilise, başka bir yapının taşlarıyla inşa edilir. Numaralandırılarak buraya taşınmış tanrı Dionysos'a ait, özgün yerini bilmediğimiz bir tapınağın taşları kullanılmıştır. Bu bakımdan, Sagalassos'un MS 4.-5. yüzyılda geçirdiği dönüşümün iyi bir örneğidir. Kent, çok tanrılı inanış ve İmparatorluk kültüründen Hıristiyanlığa geçer; ama yine de pagan (çok tanrılı) inanışın sembolü kabartmalar burada ve başka anıtlarda olduğu gibi, tahrip edilmeden, süsleme amaçlı kullanılmaya devam eder.

Stadyumun ortasında yer alan Basilika E1 kilisesinin kısmen ayakta olan kalıntıları. Taşları bir Dionysos tapınağından gelir.

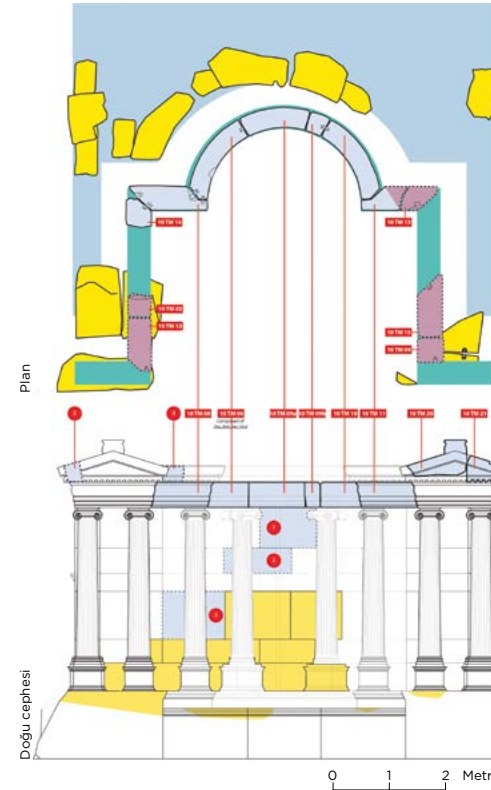

Stadyum alanı. Günümüzde stadyumdan geriye topografyadaki formu ve bir kaç sırası dışında iz kalmamıştır.

Traianus Çeşmesi Stadyumun çeşmesi

Sagalassos'un kente ve bir imparatora ithaf edilmiş ilk anıtsal çeşmesi stadyumun yakınına MS 98-117 yıllarında inşa edilir. İmparator Traian'a ithaf edilmiş bu çeşme, Sagalassos'un en önemli ailesinin güçlü bir kadın bir üyesi olan Claudia Severa ve kardeşleri tarafından yaptırılır. Claudia Severa ile T. Flavius Severianus Neon'un büyükbabasının evlenmesiyle, kentin en önemli iki ailesi birleşir. MS 100 civarında, hayırseverlerin kente katkılarında bir tutum değişikliği görülmeye başlanır. Traian Çeşmesi bu farklı yaklaşımın iyi bir örneğidir: MS 14-58 arasında imparatorlara sadece onursal nitelikte anıtlar yaptırılırken, artık kente işlevsel katkısı olan çeşme gibi yapılar yaptırmaya başlarlar.

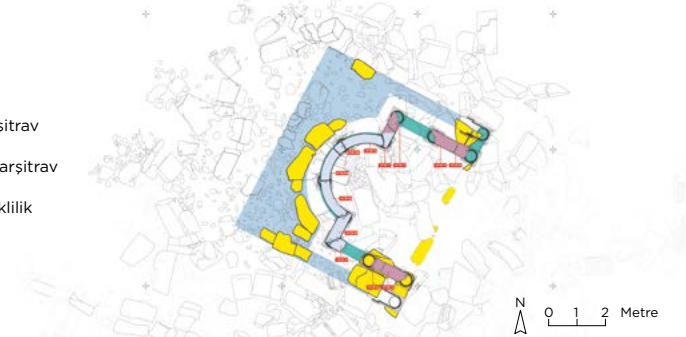
Bugün yıkılmış durumdaki çeşme 6,5 x 7,5 m ebatındadır. Apsisli iç cephesinin önünde İyonik düzende bir sütun sırası yer alır. Burada kentin diğer çeşmelerindeki edikullalı cephe düzeni henüz kullanılmamıştır. Arka duvarda görülen kanal, çeşmenin su borusunun yeri olmalıdır. Bu çeşmede su, Sagalassos'ta daha sonra yapılan bazı anıtsal çeşmelerdeki gibi çağlayarak akıtılmamıştır; olasılıkla bir veya daha çok heykel ağzından verilmiştir.

Traianus Çeşmesi'nin restitüsyonu; plan ve iç cephe. Çizim G. Üner, J. Richard, 2010.

Güvenilirlik

- 1. derece - in situ
- 2. derece - yeri kesin
- 3. derece - yeri tahmini
- 3. derece - yeri kesin arşitrav
- 3. derece - yeri tahmini arşitrav
- 4. derece - mimari gereklilik

Traianus Çeşmesi'nin in situ kalıntıları ve yıkılmış kısımlarının mevcut durum planı. Çizim G. Üner, J. Richard, 2010

Geç Hellenistik Çeşme Yeni mahalleye su

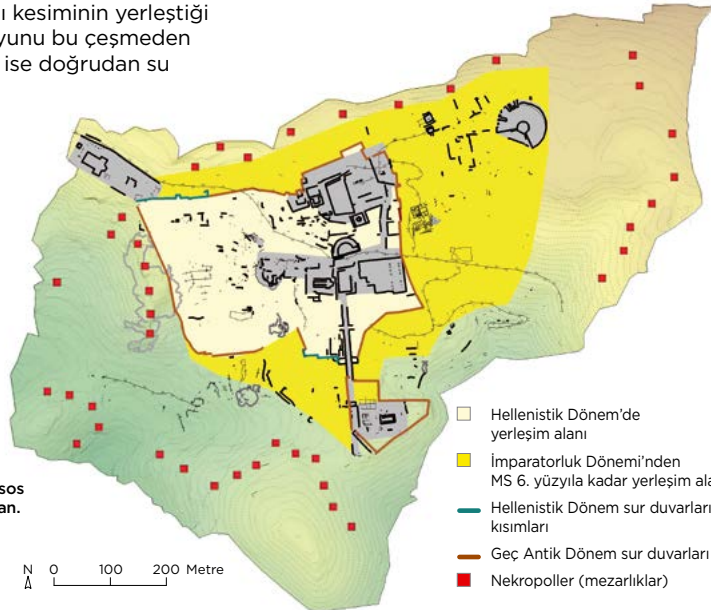
Bu küçük çeşme, İmparator Augustus döneminden önce, MÖ 50-25 yıllarında inşa edilir. Bir ufak avlu etrafında düzenlenmiştir. Su haznesinin ön duvarı ve bunun üzerinde yükselen Dor düzenindeki sütunlar, avlunun üç kenarını çevreler. Üstü örtülü su haznesi, güneşten ve kirden bu şekilde korunmuştur. Kazılarda kısmen yıkılmış durumda ortaya çıktıktan sonra yeniden ayağa kaldırılmış, 1997 yılında restorasyonu tamamlanmıştır. Kazılar sırasında kendi su kaynağının da bulunmasıyla, bu çeşmeye yeniden su bağlanabilmektedir.

Bu çeşmenin inşası, Sagalassos'un sur duvarlarının dışına taşıp, geliştiği döneme denk gelir. O dönemde nüfus artar ve Hellenistik kent merkezi insanlara yetmez olur. Çeşme, kentin doğuya doğru genişleyen yeni mahallesine için yapılır. Bu tarafta eğim çok dik değildir; manzara da çok güzeldir. İmparatorluk döneminde bu çeşmenin olduğu Doğu mahalle, Sagalassos'un varlıklı kesiminin yerleştiği bölgedir. Mahalle suyunu bu çeşmeden almıştır. Pekçok evin ise doğrudan su bağlantısı vardır.

Yaklaşık bir yüzyıl içinde (MÖ 50-MS 50) Sagalassos kent yerleşimi üç kat büyür. Aynı dönemde kentin yeraltı su şebekesi de döşenir. Bu tarih, antik dönemde altyapı su sistemi için oldukça erkendir. Sagalassos'un bakım ve onarım görenek yüzyıllarca kullanılan su şebekesi, MS 500 civarında meydana gelen depremden itibaren ihmal edilir.

Avlunun üç kenarını çevreleyen su haznesi bir çatı altında güneşten ve kirden korunur.

Farklı dönemlerde Sagalassos kent gelişimini gösteren plan.

N 0 100 200 Metre

Yeni bir kitaplık Neon Kütüphanesi

Sagalassos'ta kentin ileri gelenlerinin yaptırdığı pek çok anıt vardır. MS 120 civarında inşa edilmiş kütüphane de bu yapılardan biridir. Kentin seçkinleri, bu tür anıtlarla hem kendi zenginliklerini göstermek, hem de geriye eserler bırakmak istemişlerdir.

Kütüphaneyi Titus Flavius Severianus Neon, ölen babası için yaptırır. Neon, Sagalassos'un en önemli ailelerinden birinden gelir ve Sagalassos'un başlıca hayırseveri, aynı zamanda kentin oyunlarının (spor ve eğlence) da hamisi ve sponsorudur. Kütüphane pek çok bakımdan Efes'te yer alan Celsus Kütüphanesi'ne benzer. MS 114-117 yıllarına yapılmış olan Efes'teki kütüphane de bir oğul tarafından ölen babasına ithafen inşa edilmiştir. İki kütüphanenin mimarileri de benzerlik gösterir.

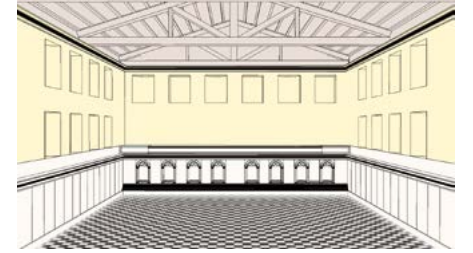
Neon Kütüphanesi'nin bugünkü halinde, yalnızca arka duvarın alt kısmı, özgün yapıım evresine aittir. Bu taş podyumda küçük heykeller için nişler ve üzerinde bir sıra yazıt yer alır. Yazıtlarda, kent konseyi ve halk konseyi Neon'u ve onun ailesinden önemli kişileri onurlandırır. Kütüphane yüzyıllar içinde çeşitli değişiklikler geçirir. Arka duvarda taş podyum üzerinde yer alan tuğla duvar, ikinci yapıım evresine (MS 200 civarı) aittir. Binanın çatısı yapısal sorunlar gösterdiği için MS 200'de salon küçültüldü. Bugün görülen yan duvarlar bu onarıma aittir.

Yerde görülen siyah beyaz mozaik döşeme ise ikinci bir onarım evresine aittir; İmparator Julianus zamanına tarihlenir

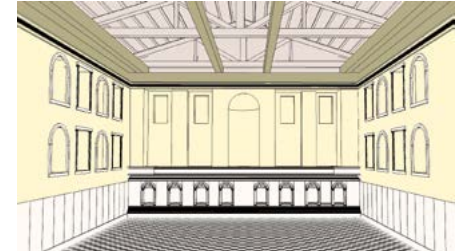

(MS 361-363). Mozaik tabanının ortasında, bugün bozulmuş durumdaki panelde Truva Savaşı destanından bir sahne yer alır. Panelde, Achilles Truva Savaşı'na gitmek üzere Yunanistan'dan ayrılırken annesi Thetis'e veda eder.

MS 4. yüzyılın sonuna doğru Hıristiyanlar tarafından çok tanrılı kültürün sembolü kütüphane ve yine o kültüre ait bir destanı anlatan mozaik panel tahrip edilir. Tabanda görülen yarıklar ise antik kentten geçen fay hattının MS 610 civarında yarattığı depremin izleridir.

İlk yapıldığında kütüphanenin içini gösteren tahmini restitüsyon. Çizim M. Waelkens, G. Üner, 2013.

Çatı açıklığını küçülten onarımdan sonra iç mekanı gösteren restitüsyon. Çizim M. Waelkens, G. Üner, 2013.

Arka duvarda yer alan yazıt bantının ilk metninde, kent konseyi (*boulé*) ve halk meclisi (*démos*), Titus Flavius Severianus Neon'u, "kendilerine gösterdiği saygı ve hayırlar için, kentin bir evladı, vatansever, ktiştés (kütüphaneyi yaptıran/kenti imar eden), erdemli bir adam ve kendi kaynakları ile ömürboyu bir *agonothetês*" sıfatlarıyla onurlandırır.

Tiyatro Manzaralı bir sahne

Sagalassos Tiyatrosu'nun 28 Nisan 1907'de Gertrude Bell tarafından çekilmiş bir fotoğrafı. İlerideki zirve Düzen Tepe'nin akropolü Zincirli Tepe'dir. © M.P.C. Jackson, Gertrude Bell Photographic Archive.

Bugün Sagalassos Tiyatrosu Anadolu'nun en etkileyici antik harabelerinden birisidir. İskender Tepesi sahne binasının tam arkasında kalır.

“Yükselen tepenin yamacında, bugüne dek gördüğüm veya duyduğum tiyatroların en zarifi ve en güzeli yer alır...”. Sagalassos'un erken ziyaretçilerinden Charles Fellows yazdığı '1839 Küçük Asya'da bir Seyahatin Güncesi'nde Sagalassos tiyatrosunu bu şekilde tasvir eder. Tiyatro'nun iyi korunmuş durumu, konumu ve İskender Tepesi'ne doğru sunduğu manzara etkileyicidir.

Tiyatro'nun yapımına olasılıkla MS 120 civarında başlanır. Bu dönemde İmparator Hadrian, Sagalassos kentini Pisidya bölgesinin imparatorluk kült merkezi ilan eder. Bu da Sagalassos'ta her sene tüm Pisidya halkı için kutlamalar düzenlenmesini gerektirir; hemen ardından kentte buna uygun yapılar inşa edilmeye başlanır. Bölgenin kült kutlamalarına evsahipliği yapabilmek için, Sagalassos'un kendi nüfusu en fazla 5000 iken, tiyatrosu yaklaşık 9000 izleyici kapasitesinde inşa edilir. Ancak Tiyatro'nun yapımı, olasılıkla para sıkıntısı nedeniyle MS 180-190 civarında durur. Sagalassos kenti o yıllarda bu tür anıtlara fazlasıyla para harcamış olmalıdır. Bu nedenle sahne binası iki değil, tek katlıdır. Güneybatı girişin üzerinde devam etmesi gereken oturma sıraları ise yapılmamıştır. 2011'de burada yer alan daha eski bir tiyatroya ait oturma sıraları tespit edilmiştir.

Tiyatro'nun izleyicilerin kolay giriş çıkışını sağlayan üzeri tonozlu koridoru ve çıkışları (*vomitoria*) da korunmuş durumdadır. Arkeologlar tiyatrodaki gladyatör ve hayvan avları kabartmaları bulmuşlardır. Gösterilerin yanısıra burada gladyatör dövüşleri de sahnelenmiş olmalıdır. Bu gösterilerle yöneticiler halkın sempatisini kazanmayı hedeflemişlerdir.

Çömlekçiler Mahallesi / Doğu Dış Mahalle Yenilik ve gelenek

Sagalassos'un çömlek üretim mahallesi, Tiyatro'nun doğusunda yer alır ve yaklaşık altı hektarlık geniş bir alanı kaplar. Bu alanda sadece çömlekçiler değil, kemik ve metal işleyen atölyeler ve belki cam üretimi ve yün boyama işlikleri de yer almıştır. Şehir merkezinin dışındaki bu alan mezarlıklarla atölyelerin birarada olduğu bir bölgedir.

Augustus döneminden başlayarak (MÖ 27-MS 14), Sagalassos bölgenin kaliteli kilerlerinden ürettiği ince ve kırmızı astarları seramikleri (*terra sigillata*) ile tanınır. Bu dönemde nüfus arttığı gibi, kent kara ve deniz yollarıyla imparatorluğun geri kalanına da bağlanır. Bu gelişme ortamında Sagalassos'un seçkin aileleri seramik üretimine yatırım yapar. Çömlekçiler Mahallesi'nde büyük ölçekli üretim yapabilen işlikler kurulur. Bunlar zamanla neredeyse endüstriyel bir nitelik kazanır. Sagalassos'un kırmızı astarlı çömlekleri imparatorluk genelinde ihraç edilir. Sagalassos yapımı şarap mataraları Anadolu'nun başka kentlerinde, Mısır'da ve Kartaca'da kazılarda bulunmuştur.

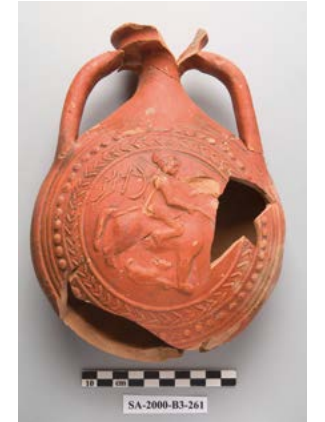
Altı yüzyıl boyunca Sagalassos önemli bir seramik üretim merkezi olarak kalır. Bu başarının sırrı nedir? Sagalassoslular hem geleneksel olarak tercih edilen kap kacak formlarını korumuşlar, hem de üretimin kapasitesini artırmaktan çekinmeyecek kadar yenilikçi olmuşlardır. Yani gelenek ve yeniliği birleştirebilmişlerdir.

Gümüş örneklerin bir taklidi, seramik bir kase nin süslemeli kulpu MS 0-200.

Sagalassos kırmızı astarlı ince seramiklerinden örnekler. Üstte iki küçük içecek kabı ve bir kase (MÖ 25-MS 100); altta cam ve gümüş Hellenistik dönem örneklerini takip eden bir kase (*mastos*) (MÖ 25-MS 15). Burdur Müzesi koleksiyonu.

Kalıpla üretilmiş bir şarap matarası. Üzerindeki süslemeye bir Amazon betimlenir. MS 5. yy'a aittir. Eski Bouleuterion avlusuna kurulan kilisenin yıkıntısı arasında bulunmuştur.

Marc Waelkens: "Hayatımın Rüyası"

"Sagalassos'ta unutulmaz pek çok anı yaşadım. Kente, dostum Stephen Mitchell ile ilk gelişimizi çok iyi hatırlıyorum. 1983 senesi, Ağustos'un 23'üydü. Sabah erken -yedi buçuk sularında-, kente vardığımızda ören yeri tamamen boştu; yalnızca bekçi Mehmet bizi karşıladı, hemen çay yaptı ve birlikte keyifle içtik. Günün o saati Sagalassos'ta gün ışığının en güzel olduğu zamandır. Her yerde anıtlar gördük, bazıları metrelerce ayakta. Bunların arasında devrilmiş sütunlar ve heykel kaideleri yatıyordu. Uzakta tiyatroyu keşfettik; yeri itibarıyla, Türkiye'deki en romantik harabelerden birisiydi. Bu karşılaştırmayı yapabilirim, çünkü hemen hemen tümünü gördüm. O sabah, yeri kaplayan cam ve seramik parçalarını kırmaktan korkarak, anıttan anıta geçtik. Bir avcı kuş, o günün büyüsunü artırırçasına, kanatlarını açmış üzerimizde dönüyor, ara sıra hızla avına dalıyordu. Bu benim Sagalassos'u ilk ziyaretimdi. Her şey böyle başladı. Bir Spirou çizgi roman macerasının, Truva'nın keşfi ile ilgili dört sayfasını okuyup, babasına büyüünce Türkiye'de kazı yapacağını ilan eden altı yaşında bir oğlan çocuğunun rüyası gerçek oldu."

"Sagalassos'u ilk ziyaretimle hayatım tamamen değişti. Ondan sonra geçireceğim tüm mutlu ve huzurlu zamanların da temeli oldu bu ziyaret. O gün ve sonrasında pek çok büyüün anı yaşadım. İlk ziyaretimizde, minibüsümüzün iki metre önünde uçan bir kartalla, adeta bizzat Zeus'un koruması altında, Ağlasun'a kadar geldik. Bununla başlayan unutulmaz anlardan bir diğeri de, bir gün, sabahın ilk saatlerinde, Antoninler Çeşmesi'ne ait "küçük" Dionysos heykelinin başını çevirdiğimde, tanrının bana gülümsemesiydi. Sanki on dört yüzyıl sonra gün ışığını tekrar gördüğü için minnettardı."

"Sık sık bu ilk yıllarımızı özlemle anıyorum. 19. yüzyıl gezginleri gibi hissederdik; gerçi onlar yardımcıları ile birlikte çoğunlukla bizden daha iyi koşullarda konaklamışlardı. Ağlasunluların sıcak misafirperverliği ise her zorluğu unuttururdu. Kazı çalışanları ve Ağlasunlu "hemşeri"lerimle aramızda oluşan ve bugün bizi bağlayan sıcak ve yakın dostluğun temelleri o yıllarda atıldı. Aramızdaki bu bağın, Sagalassos'un gelecekte korunması için de en iyi güvence olduğuna inanıyorum."

www.tursaga.com • www.aglasun.bel.tr
www.sagalassos.be

tursaga.mobi/rehber04

Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı "TR61/11/TURİZM/KAMU/01-35 Ağlasun ilçesinde doğal ve kültürel kaynakların sürdürülebilir turizm kullanımına hazırlanması ve tanıtılması projesi" kapsamında basılmıştır. Eşfinansmanı Leuven Üniversitesi "Bölgesel kalkınmada doğa-toplum etkileşim düzenlerine yaklaşım; Sagalassos bölgesinde geçmiş ve bugün arasında disiplinlerarası diyalog" projesi kapsamında sağlanmıştır. Bu yayının içeriği Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı ve/veya Kalkınma Bakanlığı'nın görüşlerini yansıtmamakta olup, içerik ile ilgili tek sorumluluk Sagalassos Arkeolojik Araştırma Projesi'ne aittir.

Yazan: Marc Waelkens ve Sagalassos Ekibi

Metni uyarlayan: Ebru Torun ve Patrick De Rynck

Görseller: Sagalassos Arkeolojik Araştırma Projesi (aksi belirtilmedikçe)